

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

PARTICIPACE NEZLETILÝCH DĚTÍ V SOUDNÍCH ŘÍZENÍCH O PÉČI

Bakalářská práce

Studijní program: Sociální práce

Autor: Ivana Krejčová, DiS.

Vedoucí práce: PhDr. Eva Klimentová, Ph.D.

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „*Participace nezletilých dětí v soudních řízeních o péči*“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne 25. 3. 2022

Ivana Krejčová

ANOTACE

Jméno a příjmení:	<i>Ivana Krejčová, DiS.</i>
Katedra:	<i>Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie</i>
Obor studia:	<i>Sociální práce</i>
Obor obhajoby práce:	<i>Sociální práce</i>
Vedoucí práce:	<i>PhDr. Eva Klimentová, Ph.D.</i>
Rok obhajoby:	<i>2022</i>

Název práce:	<i>Participace nezletilých dětí v soudních řízeních o péči.</i>
Anotace práce:	<i>Bakalářská práce je zaměřena na otázku participace nezletilých dětí v soudních řízeních o péči. Cílem je zjistit, jakým způsobem soudy, orgány sociálně-právní ochrany dětí z pozice opatrovníka dítěte a další organizace, které jsou do procesu zapojené, usilují o dodržení práva dítěte na participaci v řízení, které se ho přímo dotýká. V teoretické části jsou popsány vztažné pojmy, kterými jsou rodina, manželství a rozvod. Dále je popisováno opatrovnícké řízení a formy péče o dítě, o kterých může soud rozhodnout. Samostatná kapitola je věnována otázce participace dítěte a otázce nejlepšího zájmu dítěte. Poslední kapitola teoretické části práce se věnuje popisu subjektů, které se nejčastěji v opatrovníckém řízení vyskytují a jejich role ve vztahu k participačním právům dětí. V empirické části práce je proveden kvantitativní výzkum, kdy jsou data čerpána ze spisových dokumentací dětí, kterým bylo město Šternberk jmenováno opatrovníkem pro řízení o péči v roce 2018 a 2019. Empirickým šetřením bylo odpovězeno na dvě výzkumné otázky. Bylo zjištěno, že názor dítěte byl zjištěn u 69% dětí ve věku 9 let a starších a že názor dítěte nejčastěji zjišťoval orgán sociálně-právní ochrany dětí.</i>
Klíčová slova:	<i>Rozvod, péče o dítě, participace, nejlepší zájem dítěte, zjišťování názoru dítěte.</i>
Title of Thesis:	<i>Participation of children in legal proceedings where childcare is dealt with.</i>
Annotation:	<i>The bachelor thesis is focused on the issue of the participation of minor children in legal proceedings. The aim is to find out how courts, social and legal child</i>

	<p>protection authorities, as guardians of the child and other organizations involved in the process, seek to respect the child's right to participate in proceedings that directly affect the child. The theoretical part describes the reference concepts, which are family, marriage and divorce. Further, there are described custody proceedings and the forms of childcare that the court can decide on. Separate chapter is focused on the issue of child participation and the best interests of the child. The last chapter of the theoretical part of the bachelor thesis deals with the description of the subjects that most often occur in guardianship proceedings and their role in relation to children's participation rights. In the empirical part of the work, a quantitative research is conducted, where the data are drawn from the file documentation of children, to whom the city of Šternberk was appointed guardian for care proceedings in 2018 and 2019. Empirical proceeding answered two research questions. It was found out that the child's opinion was discovered with 69% of children, at 9 years and older and that the child's opinion was mostly found by the social and legal protection of children.</p>
Keywords:	<i>Divorce, childcare, participation, best interests of the child, finding out the child's opinion</i>
Názvy příloh vázaných v práci:	<i>Souhlas s provedením výzkumu Záznamový list</i>
Počet literatury a zdrojů:	32
Rozsah práce:	60 s (74 200 znaků)

OBSAH

ÚVOD.....	7
TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1 Vymezení základních pojmů.....	8
1.1 Rodina	8
1.2 Manželství	9
1.3 Rozvod.....	9
2 Opatrovnické soudnictví v České republice.....	13
2.1 Systém opatrovnického soudnictví v České republice.....	13
2.2 Formy péče o dítě	14
2.2.1 Péče jednoho z rodičů.....	16
2.2.2. Střídavá péče	16
2.2.3 Společná péče.....	18
3 Participační práva dětí.....	20
3. 1 Nejlepší zájem dítěte.....	23
4 Subjekty zapojené do soudního procesu a jejich role ve vztahu k participačním právům dětí.....	26
4. 1 Rodiče	26
4. 2 Soud	27
4. 3 Orgán sociálně-právní ochrany dětí jako kolizní opatrovník dítěte	27
4. 4 Odborníci v procesu mediace a rodinné terapie	29
4.4.1 Odborníci v procesu mediace	29
4.4.2 Odborníci v procesu rodinné terapie	32

4. 4 Advokát.....	33
EMPIRICKÁ ČÁST.....	35
5 Výzkum.....	35
5. 1 Cíl výzkumu.....	35
5. 5 Představení pracoviště, které umožnilo provedení výzkumu.....	37
5. 6 Vlastní výzkum.....	39
5.7 Výzkumné závěry.....	42
5.8 Diskuse.....	52
ZÁVĚR.....	54
Seznam zdrojů:	55
Seznam tabulek	58
Seznam grafů.....	58
Příloha č. 1 – Souhlas s provedením výzkumu.....	59
Příloha č. 2 – Záznamový list.....	60

ÚVOD

Tématem předložené bakalářské práce je participace nezletilých dětí v soudních řízeních o péči. Otázce participace dítěte v soudním řízení, které se jej přímo dotýká, je v posledních letech v České republice v odborných kruzích, ale i v rámci laické veřejnosti, věnována velká pozornost. S ohledem na mezinárodní právní úpravu, občanský zákoník, zákon o zvláštních řízeních soudních a nálezy Ústavního soudu ČR dítě postupně přestává být objektem, o kterém příslušné orgány rozhodují. Dítě se stává součástí procesu, stává se subjektem a na jeho participaci se klade stále větší důraz.

Bakalářská práce si klade za cíl zjistit, jakým způsobem soudy, orgány sociálně-právní ochrany dětí z pozice opatrovníka dítěte a další organizace, které jsou do procesu zapojené, usilují o dodržení práva dítěte na participaci v řízení, které se ho přímo dotýká.

Pro dosažení cíle práce nejdříve v teoretické části popíšu vztažné pojmy, kterými jsou rodina, manželství a rozvod. Dále se budu věnovat otázce soudního řízení, a to tomu, jak je nastaveno opatrovnické soudnictví v České republice a jaké je postavení dítěte v tomto systému. Nedílnou součástí bude také popis forem péče o dítě, o kterých může soud v rámci řízení rozhodnout. Právě forma péče je stěžejní otázkou opatrovnického řízení a je místem pro participaci dítěte. Budu se věnovat také popisu vybraných subjektů, které mohou být do procesu opatrovnického řízení zapojené. V empirické části bakalářské práce budu realizovat kvantitativní výzkum. Provedu sběr a vyhodnocení dat sesbíraných ze spisové dokumentace nezletilých dětí vedené u orgánu sociálně-právní ochrany dětí na Městském úřadě ve Šternberku.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení základních pojmů

V první kapitole budu definovat pojmy, které se k popisované problematice přímo vztahují. Za základní považuji pojem „rodina“, který následuje pojem „manželství“ a „rozvod“.

1.1 Rodina

V odborné literatuře lze najít velké množství definic rodiny. Hartlův Psychologický slovník definuje rodinu jako společenskou skupinu spojenou manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí (Hartl & Hartlová, 2009, s. 512). Matoušek (2008, s 177) mimo toto užší, tradičnější pojetí, hovoří také o širším pojetí rodiny. Takové širší pojetí se začíná rozšiřovat v USA a v některých státech EU. Za rodinu v tomto pojetí je považovaná skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti.

Minuchin (2013, s. 51) hovoří o tom, že člověk přežívá ve skupinkách, což je vlastní lidské přirozenosti. Zdůrazňuje, že nejzákladnější potřebou nemluvněte je mateřská postava, jež ho krmí, chrání a učí novému. Jedinec ve společnosti přežil jen díky tomu, že patřil k určitému společenskému spolku. Sobotková (2007, s. 11) vnímá rodinu jako primární kontext lidské zkušenosti od kolébky až po hrob.

Špaňhelová (2010, s. 11) definuje základní funkce rodiny, a to funkci biologicko-reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací, emocionální a socializačně-výchovnou.

Vhled do právní roviny pojmu rodina nabízí Velký komentář k občanskému zákoníku (Hrušáková et al., 2014, s. 4), kde je konstatováno, že v právním řádu v současnosti obecně platnou definici rodiny nenajdeme. Můžeme ji najít

v pramenech historických. Například obecný zákoník z roku 1811 vymezoval rodinu jako vztah mezi prarodiči a všemi jejich potomky. Absence definice pojmu rodiny v občanském zákoníku je způsobena mimo jiné tím, že rodina sama o sobě není nositelem subjektivních práv či povinností. Je možné dovodit, že zákon chápe rodinu především ve vztahu rodič – dítě, neboť právní úprava tohoto vztahu není založena na tom, že rodiče dítěte jsou současně i manžely. Právní existence manželství rodičů se promítá do tohoto vztahu jen v omezené míře, v podstatě v souvislosti se vznikem manželství, a ještě více s jeho zánikem. Pro účely bakalářské práce budu za rodinu považovat rodiče a jejich děti.

1.2 Manželství

Pojem manželství, na rozdíl od pojmu rodina, je v České republice právně zakotven, a to v občanském zákoníku, který označuje manželství jako trvalý svazek muže a ženy. Hlavním účelem manželství je dle § 655 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc. Hrušáková et al (2014, s. 3) konstatují, že pojem trvalosti však nevyjadřuje jeho časovou neomezenost po celou dobu trvání života obou manželů, neboť manželství může být za života obou manželů zrušeno rozvodem. Uvádí, že jde spíše o skutečnost, že právní úprava nezná „manželství na zkoušku“, případně manželství zanikající uplynutím času. Ke společenství muže a ženy poté Hrušáková et al uvádějí, že má charakter osobní, ale i majetkový. Hrušáková et al dále připomínají, že manželství je určeno jen pro muže a ženu, tedy pro dvě osoby rozdílného pohlaví (2014, s. 3).

1.3 Rozvod

Rozvod manželství je v české právní úpravě zakotven v občanském zákoníku (2012, § 755) tak, že manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů

hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení. Ve velkém komentáři k občanskému zákoníku Hrušáková et al (2014, s. 447) konstatují, že rozvod manželství je legálním způsobem ukončením manželského statusu již od roku 1919. Právní úprava rozvodu je však výsledkem dlouhodobého vývoje, kdy došlo k posunu od principu viny ke kvalifikovanému rozvratu bez výslovně uvedených důvodů.

Dle Hrušákové et al (2014, s. 447) je v mnoha zahraničních právních úpravách obsažen princip dohody – rozvod manželství tzv. administrativní cestou, tj. jiným státním orgánem než soudem. Zpravidla matričním úřadem. V České republice tato právní úprava neumožňuje.

Hartl & Hartlová (2009, s. 516) uvádějí, že rozvod zpravidla probíhá ve třech stádiích. Patří sem:

- a) manželský nesoulad s neschopností rozpory řešit vzájemnými kompromisy,
- b) manželský rozvrat – většinou dlouhodobý, který podstatně postihuje některou z rodinných funkcí, jako je funkce výchovná, emoční nebo ekonomická,
- c) rozvod jako formální právní ukončení manželského vztahu.

Hartl & Hartlová (2009, s. 516) označují jako hlavní příčiny rozvodu manželství rozdílnost povah, alkoholismus, nevěru, nezáměr o rodinu, sexuální neshody, finanční neshody, neplodnost a další. Matoušek (2015, s 20) nahlíží na příčiny rozvodu v rovině osobního prožitku a uvádí, že dochází u dospělých partnerů ke změně postojů, které se nevylučují. Hovoří o tom, že může dojít k tomu, že dosavadní partner přestal být přijatelný, případně je jiný partner atraktivnější a dostupný nebo odchod od partnera je vnímán jako „menší zlo“ než pokračující soužití s ním.

Občanský zákoník hovoří o dvou možných formách rozvodu. První forma je popsána v § 756 a deklaruje, že soud, který rozhoduje o rozvodu manželství, zjišťuje existenci rozvratu manželství, a přitom zjišťuje jeho příčiny. Druhou formu rozvodu definuje § 757, kde je uvedeno, že připojí-li se manžel k návrhu na rozvod manželství, který podá druhý z manželů, soud manželství rozvede, aniž zjišťuje příčiny rozvratu manželství, dojde-li k závěru, že shodné tvrzení manželů, pokud se jedná o rozvrat manželství a o záměr dosáhnout rozvodu, je pravdivé a pokud:

- a) ke dni zahájení řízení o rozvod trvalo manželství nejméně jeden rok a manželé spolu déle než šest měsíců nežijí,
- b) manželé, kteří jsou rodiči nezletilého dítěte, které nenabýlo plné svéprávnosti, se dohodli na úpravě poměrů tohoto dítěte pro dobu po rozvodu a soud jejich dohodu schválil,
- c) manželé se dohodli na úpravě svých majetkových poměrů, svého bydlení, a popřípadě výživného pro dobu po tomto rozvodu.

Dle Matouška (2015, s. 19) žije v České republice stále více lidí v tzv. nesezdaném soužití. Statistická ročenka České republiky 2021 (Český statistický úřad, 2021) uvádí, že se v roce 2020 v České republice narodilo 110.200 živých dětí. Z toho se 56.792 dětí narodilo do manželství a 53.408 mimo manželství. Pokud údaje Českého statistického úřadu vyjádříme v procentech, zjistíme, že se v roce 2020 narodilo 52% dětí do manželství a 48% dětí mimo manželství.

Matoušek uvádí, že (2015, s. 19-25) nesezdaná soužití mají mnoho charakteristik shodných s manželstvím. Pokud soužití dospělých končí, rozchody nesezdaných parterů mají mnoho shodných charakteristik s rozvody lidí, kteří žili v manželství. Matoušek uvádí, že: „Pro dítě představuje jakýkoli typ konfliktu mezi rodiči hrozbu, bez ohledu na fakt, zda rodiče spolu žijí nebo

se právě rozcházejí či se rozešli před nějakým časem. Jde totiž téměř vždy o konflikt dvou nejdůležitějších osob v životě dítěte“ (Matoušek, 2015, s. 25).

Kapitolu o rodině, manželství a rozvodu bude následovat kapitola, která se věnuje opatrovnickému řízení v České republice. Tímto kapitola naváže na rozvod manželství a rozchod nesezdaných rodičů.

2 Opatrovnické soudnictví v České republice

V této kapitole nejdříve popíšu, jak je nastaven systém opatrovnického soudnictví v České republice. Protože bakalářská práce pojednává o participaci dítěte v soudních řízeních o péči, považuji za nezbytné možné formy péče, o kterých může soud rozhodnout, popsat.

2.1 Systém opatrovnického soudnictví v České republice

Občanský zákoník (Česko, 2012, § 755) jednoznačně stanoví, že mají-li manželé nezletilé dítě, soud manželství nerozvede, dokud nerozhodne o poměrech dítěte v době po rozvodu manželství. Hrušáková et al (2014, s. 452) k tomuto uvádí, že základní myšlenkou této právní úpravy je snaha o zamezení dlouhodobým sporům o děti poté, co bylo manželství rozvedeno. Zároveň připomíná, že soud rozhoduje v době, kdy vztahy mezi rodiči dítěte mohou být poznamenány negativními emocemi až nepřátelstvím. Z tohoto důvodu dle Hrušákové et al některé zahraniční úpravy, například německá, volí postup opačný – soud nejdříve manželství rozvede a až po zklidnění situace rozhoduje o poměrech k nezletilým dětem.

Jak bylo konstatováno v kapitole, která pojednává o rodině, není nutné, aby rodina byla spojena manželstvím. I v rodinách, kde rodiče nejsou manželi, dochází k rozchodům. Občanský zákoník situaci takových rodin upravuje v § 908, kde je konstatováno, že nežijí-li spolu rodiče nezletilého dítěte, které není plně svéprávné, a nedohodnou-li se o úpravě péče o takové dítě, rozhodne o ní i bez návrhu soud. V ostatním se ustanovení § 906 a 907 použijí obdobně. Dle Hrušákové et al (2014, s. 1026) k dané zákonné upřesňují, že taková situace může nastat jak v případě, že rodiče dítěte nejsou manželé, tak v situacích, kdy sice manželé jsou, ale své neshody ve věci dítěte nepovažují za tak závažné, že by situaci chtěli řešit rozvodem manželství. Hrušáková et al dále upřesňují, že odkaz občanského zákoníku na § 906 a 907 prikazuje

obdobné užití ustanovení o výkonu rodičovské odpovědnosti po rozvodu manželství.

Hrušáková et al (2014, s. 1027) zdůrazňují, že pokud se rodiče ve věci osobní péče o dítě dohodli, není zákonného důvodu, aby rozhodoval soud.

Pokud bude v bakalářské práci pojednáváno o úpravě péče o dítě po rozvodu manželství, vždy bude informace platná i pro úpravu péče o dítě nesezdaných rodičů a rodičů, kteří nepřistupují k rozvodu manželství.

2.2 Formy péče o dítě

Protože bakalářská práce pojednává o participaci dětí v opatrovnických soudních řízeních, zmíním také formy péče, o kterých může soud rozhodnout. Právě forma péče je stěžejní otázkou soudního řízení a je místem pro participaci dítěte. Publikace Děti a rodiče v rozvodu (Pavlát in Matoušek, 2015, s. 41-42) přání dítěte zmiňuje spolu se schopností rodiče poskytnout dítěti adekvátní péči a životním stylem rodičů za faktor, který je třeba zvážit při rozhodování o formě péče.

Občanský zákoník v § 907 definuje tři formy péče o dítě, a to péči jednoho z rodičů, péči střídavou a péči společnou. Občanský zákoník ve stejném paragrafu hovoří také o možnosti svěřit dítě do péče jiné osoby, než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte. O této možnosti nebude práce dále pojednávat, protože se jedná o formu péče o dítě v situaci, kdy se rodiče o své dítě nemohou nebo nechtějí starat a téma je natolik obšírné, že by bylo třeba samostatné zpracování.

Názory na to, jak má být porozvodová péče o děti uspořádána, se v čase mění. Po většinu minulého století platilo, že zejména malé děti mají být svěřovány do péče matky. Od otce se očekávalo, že bude respektovat „nezastupitelnou roli matky“. Od této myšlenky se postupně začalo ustupovat od poloviny sedmdesátých let. Upustilo se od zohledňování pohlaví, kdy toto kritérium

bylo považováno za sexistické a začalo se více dbát na zohlednění toho, kdo je „lepší rodič“. Tj. řešilo se výhradně to, kdo je schopen se o dítě lépe postarat. Od konce sedmdesátých a začátku osmdesátých let, u nás ovšem až od konce devadesátých let, vzrůstá popularita společné péče. Autor v publikaci neuvádí, zda do společné péče počítá i péči střídavou (Matoušek et al, 2015, s. 31).

Ústavní soud České republiky v nálezu č. II.ÚS 1338/20 ze dne 3. 3. 2021 připomíná, že mezi kritéria, která musí obecné soudy z hlediska nutnosti rozhodovat v nejlepším zájmu dítěte vzít v potaz, patří zejména:

- existence pokrevního pouta mezi dítětem a o jeho svěření do péče usilující osobou,
- míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěření do péče té které osoby,
- schopnost osoby usilující o svěření dítěte do péče zajistit jeho vývoj a fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby,
- přání dítěte.

Ministerstvo spravedlnosti ČR ve výroční zprávě za rok 2020 (2021, s. 77-78) konstatuje, že stále je dítě nejčastěji svěřováno do péče matky. Zdůrazňuje ovšem, že podíl tohoto tradičního modelu postupně povolna klesá ve prospěch alternativních řešení. K tomuto trendu přispívá dle Ministerstva spravedlnosti ČR zřejmě nejen judikatura českého Ústavního soudu; ale také může přispívat i celospolečenské klima, odborné diskuse o rozhodování o dětech na mezinárodní úrovni a další faktory. Ve stejné statistické ročence Ministerstvo spravedlnosti ČR uvádí i konkrétní statistická data. Deklaruje, že počet případů, kdy bylo dítě svěřeno do výlučné péče matky, klesl z 86,6 % v roce 2012 na 74,9 % v roce 2020. Podíl případů, kdy bylo dítě do péče svěřeno oběma rodičům, se výrazně zvýšil z 5,2 % v roce 2012 na 17,0 % v roce 2020, tedy na více než trojnásobek. V ročence je uvedeno, že u svěření

dítěte do péče obou rodičů se rozlišuje, jestli se jednalo o péči střídavou nebo o péči společnou. Data ukazují, že svěřením do střídavé péče je častější a že frekvence využití roste jak u střídavé péče, tak i u péče společné. V procentuálním vyjádření ovšem Ministerstvo spravedlnosti v ročence péči střídavou a společnou nerozlišuje.

Ptáček (2019) uvádí, že neexistuje ideální „porozvodové“ uspořádání. Nejvíce se mu blíží takové, kdy rodiče zcela minimalizují svůj spor a péči o dítě si upraví „po svém“. Jakákoliv intervence státu do přirozeného systému rodiny (byť rozpadající se) tento systém může dále narušit. Ptáček zdůrazňuje, že je to především intenzita sporu mezi rodiči, kterou dítě trpí. Nikoliv konkrétní úprava péče.

V následující podkapitole jednotlivé formy péče představím.

2.2.1 Péče jednoho z rodičů

U této formy péče pečuje po rozvodu o dítě jeden z rodičů. Druhý rodič ovšem zůstává i nadále nositelem a vykonavatelem rodičovské odpovědnosti. (Hrušáková et al, 2014, s. 1019).

Podle § 888 občanského zákoníku má dítě, které je v péči jen jednoho rodiče, právo stýkat se s druhým rodičem v rozsahu, který je v zájmu dítěte, stejně jako tento rodič má právo stýkat se s dítětem, ledaže soud takový styk omezí nebo zakáže. Dle Hrušákové et al (2014, s. 937) právní úprava styku rodiče s dítětem primárně vychází z Úmluvy o právech dítěte, konkrétně z článků 9 a 18, ale také z obecného postulátu, že je v zájmu dítěte vytvořit co nejširší možnost utváření a upevňování vzájemných vztahů mezi dítětem a oběma jeho rodiči.

2.2.2. Střídavá péče

Dle Hrušákové et al (2015, s. 1019-1020) střídavá péče znamená, že dítě žije po určitý časový úsek s každým z rodičů. Ze zákona ovšem nevyplývá, v jakých

časových intervalech by se měla střídavá péče realizovat. Pro stanovení intervalů je třeba zohlednit zejména individuální potřeby dítěte. Hrušáková et al uvádí, že: *„doba, po kterou bude dítě svěřováno do péče druhého rodiče, je závislá zejména na věku dítěte, jeho osobnosti, vztahu ke každému z rodičů apod. Dítěti by měl zůstat zachován okruh jeho kamarádů a možnost pravidelně realizovat mimoškolní aktivity. Intervaly nemusí být stejné. Střídavá péče se tak může svým rozsahem fakticky blížit velmi rozsáhlému styku s nepečujícím rodičem“* (Hrušáková et al, 2014, s. 1020).

Hrušáková et al (2015, s. 1019) uvádějí, že střídavá péče není obecným modelem porozvodového uspořádání a konstatují, že soud musí odůvodnit, proč je pro konkrétní dítě vhodná. Jiné stanovisko deklaroval Ústavní soud České republiky, který v nálezu č. I.ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014 uvádí, že: *„jedná-li se pak o rozhodování o svěření dítěte do střídavé výchovy rodičů, je třeba vycházet z premisy, že zájmem dítěte je, aby bylo především v péči obou rodičů“*. Ústavní soud dále v tomto nálezu hovoří o tom, že pokud jsou oba rodiče způsobilí dítě vychovávat, pokud oba mají o jeho výchovu zájem a pokud oba dbali kromě řádné péče o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní, svěření dítěte do střídavé péče by mělo být pravidlem, zatímco jiné řešení je výjimkou, která vyžaduje prokázání, proč je v zájmu dítěte jiné řešení. Stejný názor jako Ústavní soud zastává Ptáček (2019), který považuje střídavou péči za univerzální model nastavený po rozpadu rodiny. Ptáček zdůrazňuje, že střídavá péče není ideálním rodinným modelem. Za ideální rodinný model považuje pouze úplnou rodinu. Pokud dítě nemůže žít v úplné rodině, měla by být péče nastavena tak, aby se péči v úplně rodině přiblížila v tom, aby byli oba rodiče dítěti dostupní, a to emočně i fyzicky.

Ke střídavé péči se vyjadřuje také Mertin (2015, s. 161), který střídavou péči v České republice považuje za stále ještě poměrně novou a nepříliš frekventovanou možnost porozvodové péče o děti. Mertin zmiňuje, že díky

několika precedentním rozhodnutím Ústavního soudu však dochází k pozvolným změnám ve prospěch střídavé péče. Mertin zdůrazňuje, že psychologickým předpokladem střídavé péče je alespoň minimální schopnost spolupráce mezi rodiči, kdy ovšem zároveň nemůže být kontraindikací to, když ji jeden z rodičů odmítá nebo uvádí, že se s druhým rodičem nemůže dohodnout. Tento názor sdílí také Ptáček (2019), který uvádí, že konflikt mezi rodiči jako takový nemůže být překážkou střídavé péče. Muselo by se jednat o stav, kdy jsou oba rodiče pro dítě nebezpeční a dítě by tedy nemělo být v péči ani jednoho z nich.

Ptáček (2019) se vyjadřuje také ke kontraindikacím střídavé péče a uvádí, že překážky pro střídavou péči mohou být na straně rodiče, dítěte a také na straně prostředí:

- na straně rodiče: jeden z rodičů střídavou péči o dítě nechce nebo jí není schopen ze zdravotních nebo sociálních důvodů,
- na straně dítěte: když to nedovoluje zdravotní/psychický stav (těchto případů je minimálně), dítě v daném typu péče vyloženě neprospívá, je to v nesouladu s přáním dítětem staršího 10 let,
- v oblasti prostředí: rodiče od sebe bydlí daleko nebo je prostředí u jednoho z rodičů nevhodné pro výchovu dítěte.

2.2.3 Společná péče

Hrušáková et al (2015, s. 1021) jsou toho názoru, že společná péče vznikla jako jisté nepochopení zahraničních zákonných úprav, kdy se v zahraničí jedná o to, že ani po rozvodu manželství neztrácí rodič, kterému nebylo dítě svěřeno do přímé výchovy, právo rozhodovat o podstatných záležitostech dítěte. Toto pojetí je ovšem v České republice uzákoněno již od 1. 1. 1950, tj. od účinnosti zákona o právu rodinném z roku 1949. V pojetí českého práva svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů neznamena nic jiného než uvedení toho, se kterým

rodičem bude dítě nadále žít ve společné domácnosti a který z rodičů bude o dítě pečovat a rozhodovat v jeho běžných denních záležitostech. Společná péče znamená, že zde není konkrétní rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů.

Občanský zákoník v § č. 907 jednoznačně stanoví, že má-li být dítě svěřeno do společné péče, je třeba, aby s tím rodiče souhlasili.

Na kapitulu, která pojednává obecně o opatrovnickém soudnictví v České republice práce naváže popis toho, jaké je postavení dítěte v tomto systému.

3 Participační práva dětí

Práce přímo pojednává o participačních právech dětí a o tom, jak jednotlivé orgány, které jsou zapojené do soudního procesu, usilují o to, aby byla participační práva dodržována. Proto popíšu samotný pojem participace a jeho náplň. Protože se v souvislosti s participačními právy dětí často používá pojem nejlepší zájem dítěte, budu se věnovat i popisu tohoto slovního spojení.

Dle Kovářové (2015, s. 2) je pojem participace odvozen z anglického slova participation, které překládáme jako „účast“. Spolu s ochranou (anglicky protection) a zaopatřením (anglicky provision) je součástí tak zvaného 3 P. Jedná se o 3 složky práv dítěte. Konkrétně Kovářová uvádí, že participaci lze definovat jako: *„Snahu společnosti o přijetí dítěte jako svébytného jedince a pochopení společnosti, že o dítěti samotném nemohou rozhodovat jen třetí osoby, bez ohledu na skutečnost, že by těmito osobami byly osoby dítě milující, tedy rodiče či zákonní zástupci“* (Kovářová, 2015, s. 2).

Základním mezinárodním pramenem participačních práv dětí je Úmluva o právech dítěte. Česká republika Úmluvu o právech dítěte ratifikovala 8. dubna 1999 jako sdělení č. 104/1991 Sb. m. s.

K důležitým mezinárodním pramenům dále patří Evropská úmluva o výkonu práv dětí, která byla přijata dne 25. ledna 1996 ve Štrasburku a kterou Česká republika ratifikovala 26. dubna 2000 a byla vyhlášena sdělením č. 54/2001 Sb. m. s.

Výbor OSN pro práva dítěte vydal Obecný komentář č. 12 z roku 2013 k Úmluvě o právech dítěte, a to k právu dítěte být vyslechnuto. Dle komentáře musí být veškeré procesy, ve kterých je dítě vyslechnuto nebo do kterých se musí zapojit (MPSV, s. 81-83):

- a) transparentní a informativní,
- b) dobrovolné,

- c) zdvořilé,
- d) relevantní,
- e) přátelské k dětem,
- f) inkluzivní,
- g) podpořené školením,
- h) bezpečné a citlivé vůči riziku,
- i) zodpovědné.

V české legislativě jsou participační práva dítěte definována v § 867 občanském zákoníku, kde je deklarováno, že před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, poskytne soud dítěti potřebné informace, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a tento sdělit. Není-li podle zjištění soudu dítě schopno informace náležitě přijmout nebo není-li schopno vytvořit si vlastní názor nebo není-li schopno tento názor sdělit, soud informuje a vyslechne toho, kdo je schopen zájmy dítěte ochránit, s tím, že se musí jednat o osobu, jejíž zájmy nejsou v rozporu se zájmy dítěte; o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Názoru dítěte věnuje soud patřičnou pozornost.

Procesně účast nezletilého dítěte v řízení upravuje § 100 odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, kde je uvedeno, že v řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud postupuje tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci. Názor nezletilého dítěte soud zjistí výslechem dítěte. Názor dítěte může soud ve výjimečných případech zjistit též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Výslech dítěte může soud provést i bez přítomnosti dalších osob, lze-li očekávat, že by jejich přítomnost mohla ovlivnit dítě tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor; přítomnost důvěrníka dítěte, který není jeho zákonným zástupcem a o jehož účasti u výslechu dítě požádá, může soud vyloučit jen tehdy, je-li jeho přítomností

mařen účel výslechu. K názoru dítěte soud přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.

Další procesní úpravu najdeme v zákoně č. 292/2012 Sb., o zvláštních řízeních soudních, a to v § 20 odst. 4, kde je uvedeno, že v řízení, jehož účastníkem je nezletilý, soud postupuje tak, aby nezletilý dostal potřebné informace o soudním řízení a byl informován možných důsledcích vyhovění svému názoru i důsledcích rozhodnutí.

K participačním právům dítěte se opakovaně vyjádřil i Ústavní soud ČR. V nálezu č. I.ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014 se Ústavní soud věnuje otázce zjišťování přání dítěte a zjišťování jeho nejlepšího zájmu. U přání dítěte Ústavní soud konstatuje, že za předpokladu, že je dítě dostatečně rozumově a emocionálně vyspělé, je nutné jeho přání považovat za zásadní vodítko při hledání jeho nejlepšího zájmu. Současně však není možné, aby obecné soudy postoj nezletilého dítěte bez dalšího převzaly a aby své rozhodnutí založily toliko na jeho přání, a nikoliv na pečlivém a komplexním posuzování jeho zájmů. Ústavní soud konstatuje, že nový občanský zákoník stanoví v § 867 odst. 2 in fine, že "o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit", nicméně považuje dosažení 12 let za nejzazší možnou hranici a konstatuje, že dostatečnou rozumovou a emocionální vyspělost, kdy je už dítě schopné uceleně prezentovat bez větší újmy svůj názor před soudem, je nutné posuzovat případ od případu (nelze například vyloučit, že i devítileté dítě bude natolik rozumově a emocionálně vyspělé na to, aby bylo vyslechnuto přímo před soudem), přičemž většina dětí je schopna se vyjádřit ke svému budoucímu výchovnému uspořádání již po dosažení věku 10 let. Také Kornel (in Matoušek a kol, 2015, s. 71) konstatuje, že dítě je osoba nadaná právy a nikoli pouhý předmět, o kterém může být rozhodováno. Dítě se má na rozhodování o otázkách, jež se ho týkají, podílet, a to několika způsoby. Vedle

zjišťování názoru dítěte Kornel uvádí také právo dítěte na informace. Luňáčková (2018, s. 2) vidí ve zjišťování názoru nezletilých dětí jedno z největších úskalí opatrovnických řízení. Úskalí vidí jednak v tom, že jsou značné rozdíly v přístupech jednotlivých soudů či soudců k tomu kým a jak názor dítěte zjišťovat, a jednak také v tom, že názor dítěte může být různě interpretován s ohledem na jeho věk, rozumovou a citovou vyspělost.

K tématu názoru dítěte v opatrovnickém řízení se vyjádřila také Luňáčková (2018, s. 1), která uvedla, že v zájmu nezletilých dětí, ale také jeho rodičů je, aby v soudním řízení byla názoru dítěte přikládána odpovídající pozornost. Zároveň apeluje na to, aby na dítě nebyla přenášena odpovědnost za rozhodnutí soudu a nebyl vytvářen v dítěti dojem, že ono rozhoduje.

3. 1 Nejlepší zájem dítěte

V kapitole, která se věnuje participačním právům dětí, byl opakovaně pojem „zájem dítěte“ zmíněn. S pojmem pracuje také zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, kde je uvedeno, že předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči.

Konceptem nejlepšího zájmu dítěte se zabývá Kovářová (2018, s. 1), která uvádí, že se jedná o neurčitý pojem, kterých v právu najdeme velké množství (například veřejný zájem, noční klid, obecné blaho nebo dobré mravy). K tomu, že koncept nejlepšího zájmu dítěte je málo určitý právní pojem, se vyjadřuje také Kornel (in Matoušek, 2015, s. 70), který uvádí, že se jedná o pojem, který je obtížné definovat a naplnit. Dále připomíná, že nejlepší zájem konkrétního dítěte může být ovlivněn kulturním, sociálním či náboženským prostředím, ve kterém dítě žije.

Dle Kovářové (2018, s. 1) byl koncept nejlepšího zájmu dítěte poprvé zakotven v Deklaraci práv dítěte z roku 1959 a dnes jej najdeme v řadě právních dokumentů, jako v Úmluvě o právech dítěte, v občanském zákoníku nebo v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí. Z právních norem vyplývá, že: *„rodiče, soudy, sociální pracovníci i všechny dotčené subjekty mají mít zájem dítěte na zřeteli ve všem svém konání a pokaždé, když rozhodují o dětech nebo řeší věci, které se jich týkají a v nichž dítě figuruje“* (Kovářová, 2018, s. 1).

Výbor OSN pro práva dítěte vydal Obecný komentář č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska. Výbor došel k závěru, že v případě posuzování a určování zájmu dítěte musí být dle relevance v předmětné situaci zohledněny následující faktory (MPSV, 2016, s. 125-129):

- a) názory dítěte,
- b) identita dítěte,
- c) ochrana rodinného prostředí a udržování vztahů,
- d) péče, ochrana a bezpečí dítěte,
- e) zranitelné postavení dítěte,
- f) právo dítěte na zdraví,
- g) právo dítěte na vzdělání.

Ústavní soud České republiky v několika svých nálezech, např. v nálezu č. II.ÚS 1338/20 ze dne 3. 3. 2021, konstatuje, že koncept nejlepšího zájmu dítěte je flexibilní a adaptabilní. Měl by být přizpůsoben a definován individuálně a s ohledem na specifickou situaci, v níž se dítě či děti, jichž se věc týká, nachází, přičemž pozornost by měla být věnována jejich osobním poměrům, situaci a potřebám. V rámci individuálních rozhodnutí musí být nejlepší zájem dítěte hodnocen a stanoven ve světle specifických okolností konkrétního dítěte.

Z popsaného v kapitole vztahující se k participačním právům dětí a ke konceptu nejlepšího zájmu dítěte vyvozují, že participační práva dítěte jsou tedy s právem dítěte na zohlednění jeho nejlepšího zájmu existenčně spjata. Čím je dítě starší a vyspělejší, tím méně jeho zájmů bude možné chránit proti jeho vůli. U dospívajících blížících se hranici zletilosti bude možné přijímat veřejnoprávní zásahy na jejich ochranu jedině v případě pravděpodobného a závažného ohrožení jejich života a zdraví.

4 Subjekty zapojené do soudního procesu a jejich role ve vztahu k participačním právům dětí

V kapitole popíši roli subjektů, které se nejčastěji vyskytují v opatrovnickém soudním procesu. Cílem práce je zjistit, jakým způsobem soudy, orgány sociálně-právní ochrany dětí z pozice opatrovníka dítěte a další organizace, které jsou do procesu zapojené, usilují o dodržení práva dítěte na participaci v řízení, které se ho přímo dotýká. Proto považuji za nezbytné popsat roli jednotlivých subjektů. Pro výčet subjektů, jejichž roli popisuji, jsem použila vlastní profesní zkušenosti a také jsem vycházela z publikace Interdisciplinární spolupráce v nejlepším zájmu dítěte (Brzobohatý et al, 2015).

4.1 Rodiče

Rozpad rodiny představuje pro rodiče složitou životní situaci, velkou ránu a zásah do plánů na společnou budoucnost. Je třeba, aby si rodiče uvědomili, že tuto bolest a ztrátu neprožívají sami, ale že ji vnímají a prožívají i jejich děti. (Brzobohatý et al., 2015, s. 85). Také Mertin (2015, s. 136) poukazuje na náročnost rozvodu pro děti a uvádí, že někdy sice znamená rozuzlení tíživé situace, které provázela život rodiny před rozchodem rodičů. Přesto ale bývají nepříznivé následky pro dítě výrazné.

Role rodičů ve vztahu k participačním právům dětí je stěžejní. Podle § 875 odst. 2 občanského zákoníku rodiče před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, sdělí dítěti vše potřebné, aby si mohlo vytvořit vlastní názor o dané záležitosti a rodičům jej sdělit. Je uvedeno, že toto neplatí, pokud není dítě schopno sdělení náležitě přijmout nebo není schopno vytvořit si vlastní názor nebo není schopno tento názor rodičům sdělit. Názoru dítěte rodiče věnují patřičnou pozornost a berou názor dítěte při rozhodování v úvahu.

Z pohledu dětského psychologa nahlíží na povinnost rodičů informovat své dítě Mertin (2015, s. 136-137), který konstatuje, že rozvod je pro děti velmi náročná situace. Dítě je poměrně sebestředné, proto je jedna z možných variant, jak si vysvětluje rozchod rodičů, že ho způsobilo samo svým chováním. Obává se, že ono je samo vinné, např. tím, že se špatně učí. Dítě si také vytváří své vlastní verze toho, co bude dál. Problém může nastat tehdy, jestliže neúplné nebo zkreslené informace vedou k tomu, že si dítě samo domýšlí, co se děje. Navíc hrozí nebezpečí, že mu informace poskytne někdo jiný v podobě, která neodpovídá skutečnosti. Mertin za vhodné pokládá, aby rozhovoru s dítětem byli přítomni oba rodiče. Je třeba, aby vyslali k dítěti signál, že se sice rozcházejí, ale ve vztahu k němu zůstávají spolu. Také Brzobohatý et al (2015, s. 85) uvádějí, že je úkolem rodičů zvládat náročné životní situace jako dospělí a vystupovat a chovat se způsobem odpovídajícím jejich sociálnímu statusu rodiče.

4. 2 Soud

Výbor OSN pro práva dítěte v Obecném komentáři č. 12 z roku 2013 k Úmluvě o právech dítěte konstatuje, že děti jsou v případě rozvodu a odloučení vždy rozhodnutím soudu zasaženy. Z toho důvodu musí všechny zákony týkající se odloučení a rozvodu obsahovat právo dítěte být vyslechnuto rozhodujícími osobami (MPSV, 2016, s. 69).

Blíže jsou povinnosti soudu ve vztahu k participační právům dětí popsány v kapitole Participační práva dětí.

4. 3 Orgán sociálně-právní ochrany dětí jako kolizní opatrovník dítěte

Občanský zákoník deklaruje v § 892, že rodiče mají povinnost a právo zastupovat dítě při jednáních, ke kterým není právně způsobilé. Toto ovšem neplatí v situaci, kdy by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi nimi a dítětem nebo

mezi dětmi týchž rodičů. V takovém případě soud jmenuje dítěti opatrovníka. Procesní postup potom stanovuje § 499 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, který uvádí, že dítě je v řízení zastoupeno opatrovníkem, kterého soud pro řízení jmenuje. Opatrovníkem soud jmenuje zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Toto ustanovení občanského zákoníku doplňuje zákon č. 395/1995 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, který v § 17 uvádí, že obecní úřad obce s rozšířenou působností vykonává funkci opatrovníka a poručníka.

Práva a povinnosti procesního opatrovníka upravuje zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, který v § 31 odst. 1 říká, že ustanovený opatrovník nebo jiný zástupce má stejné postavení jako zástupce na základě procesní plné moci. Zároveň stejný zákon v § 28 odst. 1 uvádí, že procesní plnou moc nelze omezit. Zástupce, jemuž byla tato plná moc udělena, je oprávněn ke všem úkonům, které může v řízení učinit účastník.

Ve vztahu k participačním právům dětí je důležitý § 946 občanského zákoníku, který říká, že dříve, než opatrovník přistoupí v zastoupení dítěte k právnímu jednání, k jehož provedení byl jmenován, zjistí stanovisko rodiče, popřípadě poručníka, je-li to možné, stanovisko dítěte, a je-li to vhodné, rovněž stanoviska dalších osob. Ministerstvo práce a sociálních věcí vypracovalo materiál s názvem Kolizní opatrovnictví – základní rámeček. (MPSV, s. 3), kde sděluje, že je možné analogicky použít ustanovení občanského zákoníku a to § 466 odst. 1, který říká, že k povinnostem opatrovníka patří udržovat s opatrovancem vhodným způsobem a v potřebném rozsahu pravidelné spojení, projevovat o opatrovance skutečný zájem. Rozhoduje-li opatrovník o opatrovancových záležitostech, vysvětlí opatrovanci srozumitelně povahu a následky rozhodnutí.

4. 4 Odborníci v procesu mediace a rodinné terapie

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních v § 474 ukládá soudu, aby vedl rodiče k nalezení smírného řešení. Dále je v tomto paragrafovém znění uvedeno, že soud může rodičům uložit na dobu nejvýše 3 měsíců účast na mimosoudním smírčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii, nebo jim nařídít setkání s poskytovatelem odborné pomoci, zejména odborníkem v oboru pedopsychologie. Behr (2018, s. 6) uvádí, že soudní řízení je obecně vnímáno jako formalizovaný proces. Toto se týká i soudu ve věci péče o nezletilé. Je to proces řízený soudem. Soud má vůči účastníkům nadřazené postavení. Některým účastníkům tento typ procesu nemusí vyhovovat. Mohou pociťovat napětí, nepřírozenost, nemožnost volně jednat o dohodě apod. Soudní řízení mnohdy účastníci vnímají jako nepřiměřený projev paternalismu do jejich odpovědnosti za vývoj dítěte. Proto se v mimosoudním prostředí vyvinuly nástroje, které mají rodičům pomoci v hledání dohody u odborníka volnější formou než u soudu. Odborníkem může být například právě mediátor nebo terapeut. (Behr, 2018, s. 6).

4.4.1 Odborníci v procesu mediace

Mediace je upravena v zákoně č. 202/2012 Sb., zákon o mediaci a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, který v § 2, písm. b) uvádí, že rodinnou mediací se rozumí mediace, která se zaměřuje na řešení konfliktů vyplývajících z rodinných vztahů.

Poláková (2018, s. 8) mediaci popisuje jako dobrovolný proces, ve kterém nestranní mediátoři pomáhají stranám v konfliktu vést konstruktivní rozhovor v neutrálním prostředí. Připomíná, že ačkoli účast na mediaci může být rodičům nařízená, tak by se rodiče nikdy neměli cítit být tlačeni do jakéhokoli rozhodnutí. Mediace je vždy důvěrná. Je z ní pořizován krátký záznam, kdy samy strany mediace rozhodnou o tom, co v zápise chtějí mít. Behr (2018, s. 7) z pohledu soudce vidí výhodu v tom, že proces řídí mediátor,

který je oproštěn od zbytečných formalit a není zaměřen pouze na právní otázky ani na předmět soudního řízení. Proto může působit širěji a může řešit i jiné otázky než ty, které jsou předmětem soudního řízení ve věci péče o nezletilé dítě. Například otázku bydlení po rozvodu, výživné manžela apod.

Dle Polákové (2018, s. 9) je cílem mediace na jedné straně posílit a podpořit každého rodiče v tom, aby mohl udělat jakékoli rozhodnutí, které považuje za správné. Toto rozhodnutí se může týkat jak obsahu mediace, tak i jejího průběhu. Dalším cílem je umožnit každému z rodičů říci vše, co je pro něj důležité, a současně také slyšet vše, co je důležité pro druhou stranu.

K popisu účasti dětí na mediaci použiji článek PhDr. Polákové, která popisuje praxi Mediačního centra Olomouc. S Mediačním centrem Olomouc mám dobré profesní zkušenosti. Dle Polákové (2018, s. 9-11) se v Mediačním centru Olomouc zjišťuje u dětí starších šesti let jejich pohled a vnímání rodinné situace spojené s rozpadem rodiny. Toto je pro rodiče podmínkou vstupu do mediace. Rozhovor s dítětem starším šesti let provádí sociální pracovnice Mediačního centra, která má speciální vzdělání pro práci s dětmi. Rozhovor s dítětem trvá přibližně 60 minut a jeho účelem je dle Polákové: *„navázání osobního kontaktu s dítětem, poznání světa, ve kterém dítě žije, zjištění jeho pohledu na aktuální rodinnou situaci, přání, popřípadě jeho navrhované změny, které by v rámci rodiny uvítalo a bylo tak spokojenější“* (Poláková, 2018, s. 10-11).

V Mediačním centru Olomouc má dítě možnost účastnit se mediace s rodiči, popř. zanechat rodičům do mediace vzkaz. Pokud dítě chce předat vzkaz, přání či prosby rodičům, tak s ním sociální pracovnice znění tohoto vzkazu zformulují a zapíší. Rodičům vzkaz poté předává sociální pracovnice na společné mediaci. Tento postup je volen velmi často. Zpětné vazby od dětí jsou takové, že jsou rády, že mohou bezpečnou cestou předat informace rodičům o tom, jak situaci vnímají a co by chtěly dál. Pokud se dítě rozhodne účastnit se přímo mediace s rodiči, je mu pečlivě vysvětlen postup a je připravováno.

Podmínkou je souhlas obou rodičů, kteří svým podpisem zároveň stvrzují, že budou respektovat názor dítěte a jeho představu o řešení situace. Při mediaci je s dítětem vždy přítomna sociální pracovnice, kterou zná a se kterou si dohodnou svá pravidla (Poláková, 2018, s. 10).

Dle Polákové jsou zkušenosti Mediačního centra Olomouc takové, že „*pokud je dítě do mediace zapojeno přímo nebo je alespoň znám jeho „názor“ který je opakovaně do mediace rodičů přinášén a zvažován, tak jsou rodiče více schopni tento názor dítěte ve svých rozhodnutích zohlednit*“ (Poláková, 2018, s. 14).

K zapojení dětí do mediace se vyjadřuje také Brzobohatý (2015, s. 24), který uvádí, že by participace dítěte měla samozřejmou, nikoliv výjimečnou variantou praxe rodinné mediace a shrnuje důvody svého tvrzení:

- Mediátor může být vnímán jako nezúčastněný důvěrník dítěte a může tak může přispívat ke snížení strachu a úzkosti dítěte.
- Děti často sdělí mediátorovi své pocity v situaci, kdy rodičům sdělují jen to, co každý z nich chce slyšet.
- Děti mají pocit, že někoho opravdu zajímají.
- Děti bývají v situaci rozvodu často zmatené a bývá pro ně užitečné slyšet, proč se rodiče chtějí dohodnout na některých věcech.
- Děti se lépe vyrovnávají se změnami, když znají důvody jejich realizace.
- Účast dítěte na rozhovoru společně s rodiči může dítěti nabídnout jistou omezenou míru kontroly nad situací. Pokud může zaznít hlas dítěte, včetně obav, které může prožívat, rodiče mohou nabídnout ujištění, společné plánování a vedení přiměřené vyspělosti dítěte.
- Často jsou to právě děti, které mají svůj vlastní, plně funkční plán, který může dobře fungovat pro všechny.

Zároveň Brzobohatý (2015, s. 25) zdůrazňuje, že není cílem zapojit dítě do mediace formou jeho účasti a přimět ho, aby rozhodovalo. Uvádí, že vytváření

takového dojmu je nejčastější rétorickou figurou odpůrců zapojení dítěte do mediace. Uvádí, že není cílem vytvořit situace, v nichž se dítě musí výsledkovou formou vyjádřit za přítomnosti rodičů a mediátora. To by děti samozřejmě zatěžovalo. Brzobohatý hovoří o možnostech, které mediátoři mají pro zapojení dítěte (2015, s. 25):

- Mediátor může hovořit s dítětem ještě před mediací, dozvědět se něco o jeho pohledu, názorech, pocitech. Pak může odsouhlasené informace předat rodičům.
- Rozhovor s dítětem může provést někdo jiný a informace pak předat.
- Dítě může být do mediace zapojováno periodicky, když se objeví situace, která se ho přímo týká a kde může pomoci cokoliv vyjasnit.
- Dítě ovšem může být přítomno celému procesu mediace, zejména adolescenti.
- Rodiče a mediátor mohou s dítětem konzultovat předběžný výsledek ještě před uzavřením finální dohody
- A nakonec mohou rodiče a mediátor informovat dítě o tom, co budou, respektive mohou být další kroky.

4.4.2 Odborníci v procesu rodinné terapie

Behr (2018, s. 7) uvádí, že nebyl vydán zvláštní zákon, který by rodinnou terapii upravoval obdobným způsobem jako mediaci. Dle Behra je možné z důvodové zprávy k zákonu o mediaci vyvodit, že se zákon o mediaci vztahuje i na rodinné terapie. Tomu dle Behra napovídá i praxe. Rozdílem je odlišný cíl. Behr uvádí, že: *„při rodinné terapii jde o zlepšení vztahů proto, aby se do budoucna snížil potenciál konfliktů, případně se odklidily ty, které běžný průběh vztahů narušují“* (Behr, 2018, s. 7).

Pro popis toho, jaké služby mohou odborníci v procesu rodinné terapie nabízet, jsem se, s ohledem na své dobré profesní zkušenosti, rozhodla použít organizaci Středisko sociální prevence Olomouc, která na svých internetových

stránkách uvádí, že poskytuje dvě formy rodinné terapie. První možnost je ta, že rodinnou terapii (odbornou psychologickou pomoc) nařizuje soud nebo orgán sociálně-právní ochrany dítěte v případech rodičovských sporů ohledně svěřením dítěte do péče, kontaktů rodiče s dítětem a problematické výchovy dětí. Cílem je pomoci rodičům najít cestu ke společné domluvě, a především společně s nimi nastavit co nejlepší podmínky pro jejich dítě. Druhá forma je „nenařízená“ a jedná se o poradenskou podporu při řešení manželských, partnerských a rodinných problémů v rámci předrozvodové, rozvodové a porozvodové problematiky apod. Služby poskytují psychologové a sociální pracovníci a služba je pro klienty bezplatná.

4.4 Advokát

Advokát v soudním řízení zastupuje jednoho z rodičů. Löblová (in Matoušek a kol, s. 159) zdůrazňuje, že se advokát zastupování klienta ujímá dobrovolně. Přijme-li zastoupení klienta, uzavře s ním dohodu o způsobu a účelu zastupování a o odměně. Brzobohatý et al (2015, s. 32-33) nabízí zajímavý pohled na roli advokáta rodiče. Uvádějí, že jedná-li advokát v zájmu svého klienta, nesmí zapomínat, že musí jednat také v zájmu jeho dítěte, a připomínají, že zájem dítěte je na prvním místě, i když jsou advokátem zastoupeni rodiče. Připomínají zákon o advokacii a to konkrétně § 16, kde je uvedeno, že advokát je povinen chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta a řídit se jeho pokyny. Pokyny klienta však není vázán, jsou-li v rozporu s právním nebo stavovským předpisem; o tom je advokát povinen klienta přiměřeně poučit. Brzobohatý et al toto dávají do souvislosti s Úmluvou o právech dítěte a uvádějí, že pokud dojde k situaci, kdy advokát přistoupí na „hru“ svého klienta, která směřuje k odstranění druhého rodiče ze života dítěte, jedná v rozporu s právem dítěte, které mu zaručuje Úmluva o právech dítěte. Připomínají, že složením advokátního slibu se advokáti zavázali, že budou ctít právo a etiku povolání advokáta a chránit lidská práva.

Brzobohatý et al (2015, s. 33) nabízejí přínosné postřehy také k tzv. praní špinavého prádla. Uvádějí, že advokát by neměl přistupovat na konfliktní strategie svého klienta. Připomínají, že klient většinou svému advokátovi důvěřuje a řídí se jeho radami, protože jej považuje za odborníka. Advokát by měl klientovi vysvětlit, že svým konfliktním jednáním pouze vyvolává stejnou reakci a také to, že tímto jednáním nejvíc neubližuje bývalému partnerovi, ale svému dítěti. Dle Brzobohatého et al *„dobrý advokát v rodinných věcech nikdy nezapomíná na dítě – když se klient usměrnit nenechá, klient ukončí právní zastoupení“* (Brzobohatý et al, 2015, s. 33).

Kapitola se věnovala popisu subjektů, které se nejčastěji vyskytují v řízení o péči o dítě. Každý subjekt má v celém procesu svoji vlastní roli. Za nejdůležitější subjekt považují rodiče, protože jejich postavení je zcela odlišné. Rodiče své děti znají nejlépe a nejlépe tak ví, jak dítě do procesu zapojit, jak jej připravit a jak jej citlivě celým procesem provést. Jsou to právě oni, kdo jsou zodpovědní za to, aby se řízení neprotahovalo jejich vzájemným sporem. Pokud se rodiče dostanou do sporu, který eskaluje, žádný popsany subjekt situaci ve skutečnosti nevyřeší, ať bude dbát na participaci dítěte jakoukoli formou a intenzitou a rodinné vztahy mohou zůstat poznamenány na velmi dlouhou dobu.

EMPIRICKÁ ČÁST

5 Výzkum

5.1 Cíl výzkumu

Cílem bakalářské práce je zjistit, jakým způsobem soudy, orgány sociálně-právní ochrany dětí z pozice opatrovníka dítěte a další organizace, které jsou do procesu zapojené, usilují o dodržení práva dítěte na participaci v řízení, které se ho přímo dotýká. V empirické části práce budu pro dosažení cíle práce provádět kvantitativní výzkum. Teoretická část práce přinesla poznatky o tom, že participaci dítěte v soudním řízení je nutné vnímat v širším kontextu, než je jen zjišťování názoru dítěte. Bylo zjištěno, že participace zahrnuje také informování dítěte rodiči o rozchodu nebo rozvodu, informování dítěte soudem o řízení apod. Výzkum se zaměří na zjišťování názoru dítěte, další specifika, která zahrnuje participace dítěte v řízení nebudou do výzkumu zahrnuta. Data pro výzkum budu čerpat ze spisové dokumentace orgánu sociálně-právní ochrany dětí na Městském úřadě ve Šternberku. Mezi subjekty, které zjišťují názor dítěte nebudou zahrnovat rodiče. Rodiče jsou důležitými subjekty celého procesu a jejich role ve vztahu k participačním právům dětí je velice důležitá. Nicméně je předpoklad, že jejich zjišťování názoru dítěte nemusí být zcela objektivní s ohledem na citovou vazbu k dítěti. Za subjekt, který zjišťuje názor dítěte nebudu ve výzkumu považovat ani advokáta rodiče, protože jeho zaangażovanost v procesu je ovlivněna smluvním zastupováním jednoho z rodičů a názor by také nemusel být objektivní.

5. 2 Výzkumné otázky

Pro výzkum jsem stanovila dvě výzkumné otázky:

- *Pokud bylo stanovisko dítěte k projednávané věci zjištěno, kdo jej zjišťoval?*
- *Pokud stanovisko dítěte k projednávané věci zjištěné nebylo, z jakého to bylo důvodu?*

Obě otázky vychází z teoretické části práce, která se zaměřuje na participační práva dítěte v soudním řízení o péči. Otázka participačních práv i otázka zjišťování názoru dítěte je v teoretické části popsána.

5. 3 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvoří děti, jimž bylo v roce 2018 nebo v roce 2019 jmenováno rozhodnutím soudu opatrovníkem pro řízení o péči město Šternberk, a v roce, kdy bylo řízení zahájeno, děti dosáhly věku minimálně 9 let. Rok 2018 a 2019 jsem zvolila z toho důvodu, že jsem chtěla zvolit takové roky, abych získala co nejaktuálnější informace. Roky 2020 a 2021 jsem nezvolila z toho důvodu, že v těchto letech bylo společenské dění ovlivněné pandemií Covid-19 a mohlo by dojít ke zkreslení výsledků výzkumu. Při stanovení věkové hranice pro zařazení dětí do výzkumu jsem vycházela z názoru Ústavního soudu ČR, který cituji v kapitole pojednávající o participačních právech dětí. Ústavní soud zde uvádí, že nový občanský zákoník stanoví v § 867 odst. 2, že o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit, nicméně považuje dosažení 12 let za nejzazší možnou hranici a konstatuje, že dostatečnou rozumovou a emocionální vyspělost, kdy je už dítě schopné uceleně prezentovat bez větší újmy svůj názor před soudem, je nutné posuzovat případ od případu (nelze například vyloučit, že i devítileté dítě bude natolik rozumově a emocionálně vyspělé na to, aby bylo vyslechnuto

přímo před soudem), přičemž většina dětí je schopna se vyjádřit ke svému budoucímu výchovnému uspořádání již po dosažení věku 10 let. Zvolila jsem věkovou hranici 9 let, u které Ústavní soud konstatuje, že není vyloučené, že např. i 9 leté dítě bude natolik vyspělé, že bude schopno sdělit svůj názor před soudem.

5. 4 Popis provedení výzkumu

O možnost provést výzkum jsem požádala vedoucí Odboru sociálních věcí na Městském úřadě ve Šternberku Ing. Jitku Zajacovou. Vedoucí odboru vyjádřila souhlas s provedením výzkumu. Souhlas je vložen jako příloha č. 1.

Výzkumný soubor budu zkoumat přímo na místě, tj. na Městském úřadě ve Šternberku v kanceláři pracovnice oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

Součástí výzkumu nejsou žádné informace, které by mohly vést k identifikaci konkrétních dětí. Zejména nebyla zaznamenávána jména dětí ani rodičů, jejich rodná čísla, data narození ani adresy bydliště.

5. 5 Představení pracoviště, které umožnilo provedení výzkumu

Město Šternberk je obcí s rozšířenou působností. Správní obvod je definován vyhláškou Ministerstva vnitra č. 388/2002 Sb., o stanovení správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem a správních obvodů obcí s rozšířenou působností. Státní správa je vykonávána pro obce Babice, Domašov nad Bystřicí, Domašov u Šternberka, Hlásnice, Hnojice, Horní Loděnice, Hraničné Petrovice, Huzová, Jívová, Komárov, Lipina, Lužice, Mladějovice, Moravský Beroun, Mutkov, Norberčany, Řídeč, Strukov, Štarnov, Šternberk a Žerotín.

K 31. 12. 2020 bylo v obvodu obce s rozšířenou působností Šternberk hlášeno k trvalému pobytu 24 087 osob (ČSÚ 2021).

Oddělení sociálně-právní ochrany, které vykonává státní správu na úseku sociálně-právní ochrany dětí (orgán sociálně-právní ochrany dětí) je součástí odboru sociálních věcí, a to vedle oddělení sociální práce a opatrovnictví.

Role orgánu sociálně-právní ochrany dětí v pozici opatrovníka dítěte pro soudní řízení byla popsána v samostatné kapitole teoretické části bakalářské práce.

Město Šternberk bývá nejčastěji jmenováno opatrovníkem pro nezletilé děti Okresním soudem v Olomouci, který je obecným soudem pro město Šternberk, ale také Okresním soudem v Bruntále, který je obecným soudem pro město Moravský Beroun.

Data budu čerpat ze spisové dokumentace vedené k dětem, kterým bylo město Šternberk jmenováno opatrovníkem. Vedení spisové dokumentace vyplývá ze zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, kde je v § 54 odst. b) uvedeno, že obecní úřad obce s rozšířenou působností vede evidenci dětí, kterým byl ustanoven opatrovníkem nebo poručníkem. V § 55 stejného zákona je dále uvedeno, že spisová dokumentace obsahuje zejména osobní údaje dětí, jejich rodičů, údaje o výchovných poměrech těchto dětí, záznamy o výsledcích šetření v rodině, záznamy o jednání s rodiči nebo jinými osobami, kopie podání soudům a jiným státním orgánům, písemná vyhotovení rozhodnutí soudů, orgánů činných v trestním řízení a správních orgánů. Data pro výzkum budu čerpat z protokolů z jednání s rodiči nebo dětmi, ze zpráv, které orgán sociálně-právní ochrany dětí zasílá soudu, z protokolů o jednání před soudem a z rozsudků soudů.

Zjištěná data budu zapisovat do záznamového listu, který vyplním samostatně pro každé jednotlivé dítě. Záznamový list je uveden v příloze č. 2. Následně všechna získaná data zpracuji do tabulek a grafů.

5. 6 Vlastní výzkum

Data získaná ze spisové dokumentace k jednotlivým dětem jsem zaznamenala do záznamových listů a poté jsem je přepsala do přehledné tabulky.

Tabulka č. 1: Přehled sesbíraných dat dle záznamových listů

Věk	Rok zahájení řízení	Zjištěn názor	Který subjekt názor dítěte zjišťoval	Z jakého důvodu nebyl názor dítěte zjištěn
9	2018	ne		Nebyl zjišťován
9	2018	ne		Nebyl zjišťován
9	2018	ne		Dítě není schopno sdělit svůj názor
9	2018	ne		Nebyl zjišťován
9	2018	ano	OSPOD	
9	2018	ano	OSPOD Mediace	
9	2018	ano	OSPOD	
10	2018	ano	soud	
10	2018	ano	OSPOD	
10	2018	ano	mediace	
10	2018	ano	mediace	
10	2018	ne		Nebyl zjišťován
11	2018	ne		Nebyl zjišťován
11	2018	ne		Nebyl zjišťován
11	2018	ne		Nebyl zjišťován
11	2018	ne		Nebyl zjišťován
11	2018	ano	OSPOD	

12	2018	ano	OSPOD mediace	
12	2018	ano	OSPOD	
12	2018	ne		Nebyl zjišťován
12	2018	ano	OSPOD	
13	2018	ano	OSPOD	
13	2018	ano	OSPOD	
13	2018	ne		Nebyl zjišťován
14	2018	ano	OSPOD	
14	2018	ano	OSPOD	
15	2018	ano	OSPOD	
15	2018	ano	OSPOD	
15	2018	ne		Nebyl zjišťován
15	2018	ano	OSPOD	
16	2018	ano	OSPOD	
16	2018	ne		Nebyl zjišťován
16	2018	ano	OSPOD	
16	2018	ano	OSPOD	
17	2018	ano	OSPOD	
17	2018	ano	OSPOD	
17	2018	ano	OSPOD	
9	2019	ne		Nebyl zjišťován
9	2019	ano	OSPOD	
9	2019	ano	OSPOD	
9	2019	ne		Nebyl zjišťován
9	2019	ano	OSPOD Soud Mediace	

9	2019	ne		Nebyl zjišťován
9	2019	ano	OSPOD	
10	2019	ano	OSPOD	
10	2019	ano	OSPOD	
10	2019	ne		Nebyl zjišťován
10	2019	ne		Nebyl zjišťován
10	2019	ano	OSPOD	
11	2019	ne		Nebyl zjišťován
11	2019	ano	OSPOD	
12	2019	ne		Nebyl zjišťován
12	2019	ano	OSPOD	
12	2019	ano	OSPOD	
12	2019	ano	OSPOD	
12	2019	ano	OSPOD	
12	2019	ne		Nebyl zjišťován
12	2019	ne		Nebyl zjišťován
12	2019	ne		Nebyl zjišťován
12	2019	ano	OSPOD	
13	2019	ano	OSPOD	
13	2019	ano	OSPOD	
14	2019	ano	OSPOD	
14	2019	ano	OSPOD	
14	2019	ano	OSPOD	
15	2019	ano	Soud	
15	2019	ano	OSPOD	
15	2019	ano	OSPOD	
15	2019	ano	OSPOD	
16	2019	ano	OSPOD	

16	2019	ano	OSPOD	
16	2019	ano	OSPOD	
17	2019	ano	OSPOD	
17	2019	ano	OSPOD	
17	2019	ano	OSPOD	

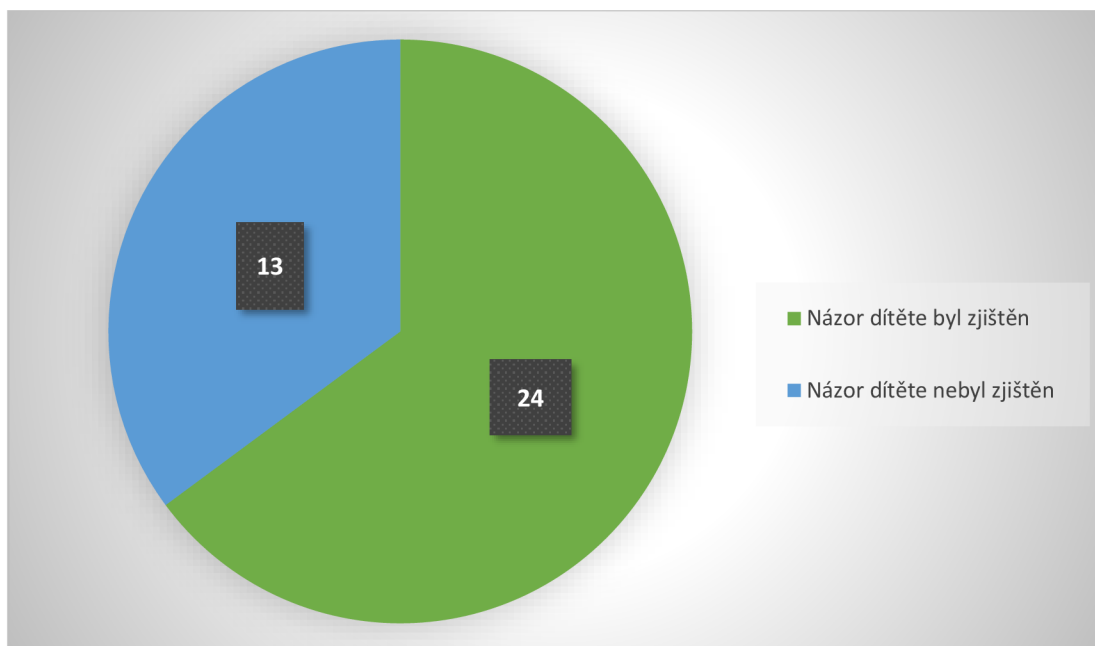
5.7 Výzkumné závěry

Nejdříve uvedu výchozí tabulky a grafy pro obě výzkumné otázky:

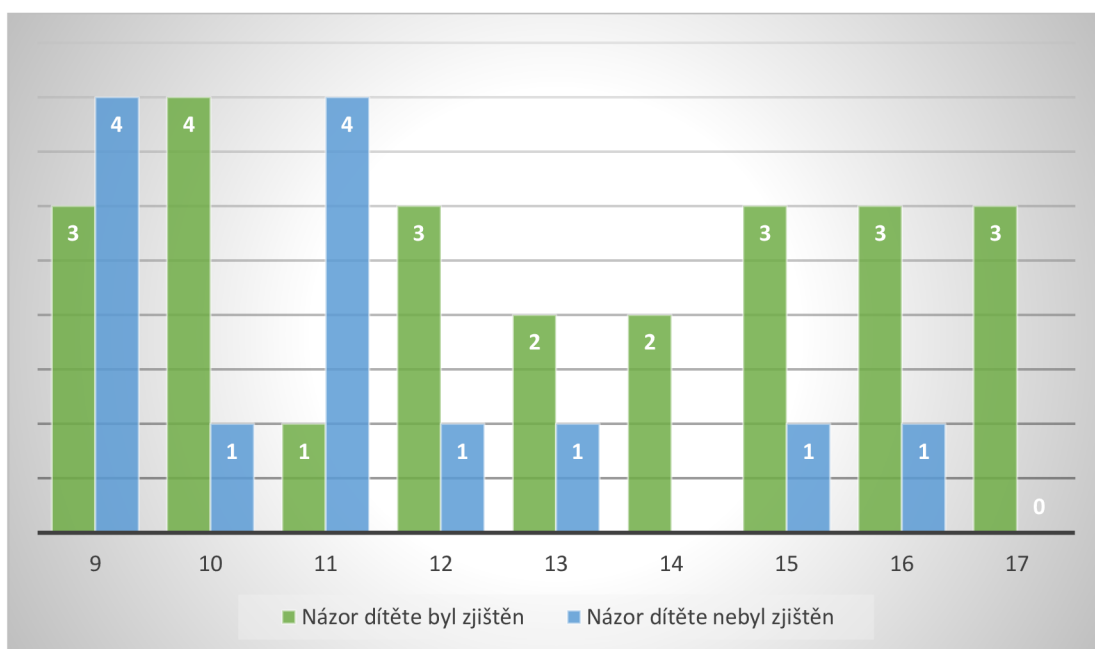
Tabulka č. 2: Rok 2018 – uvedení toho, zda byl či nebyl zjištěn názor dítěte.

Věk dítěte	Názor dítěte byl zjištěn (počet dětí)	Názor dítěte nebyl zjištěn (počet dětí)	Celkem dětí
9	3	4	7
10	4	1	5
11	1	4	5
12	3	1	4
13	2	1	3
14	2	0	2
15	3	1	4
16	3	1	4
17	3	0	3
Celkem	24	13	37

Graf č. 1 – Rok 2018 – uvedení toho, zda byl či nebyl zjištěn názor dítěte.

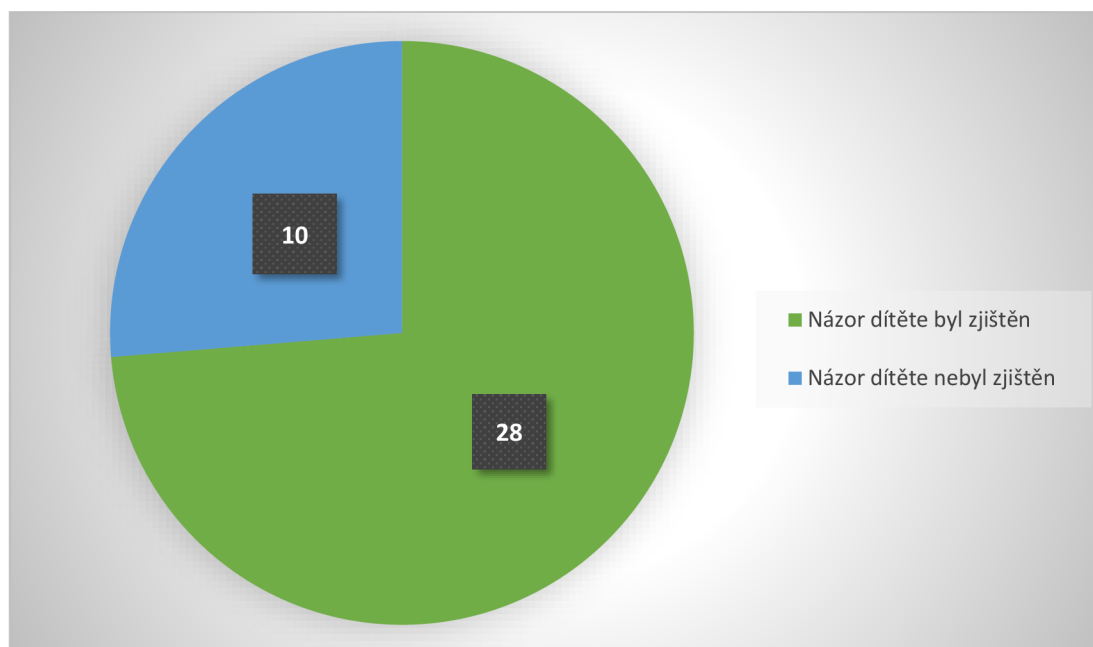
Graf č. 2: Rok 2018 – uvedení toho, zda byl či nebyl zjištěn názor dítěte s rozdělením dětí dle věku.

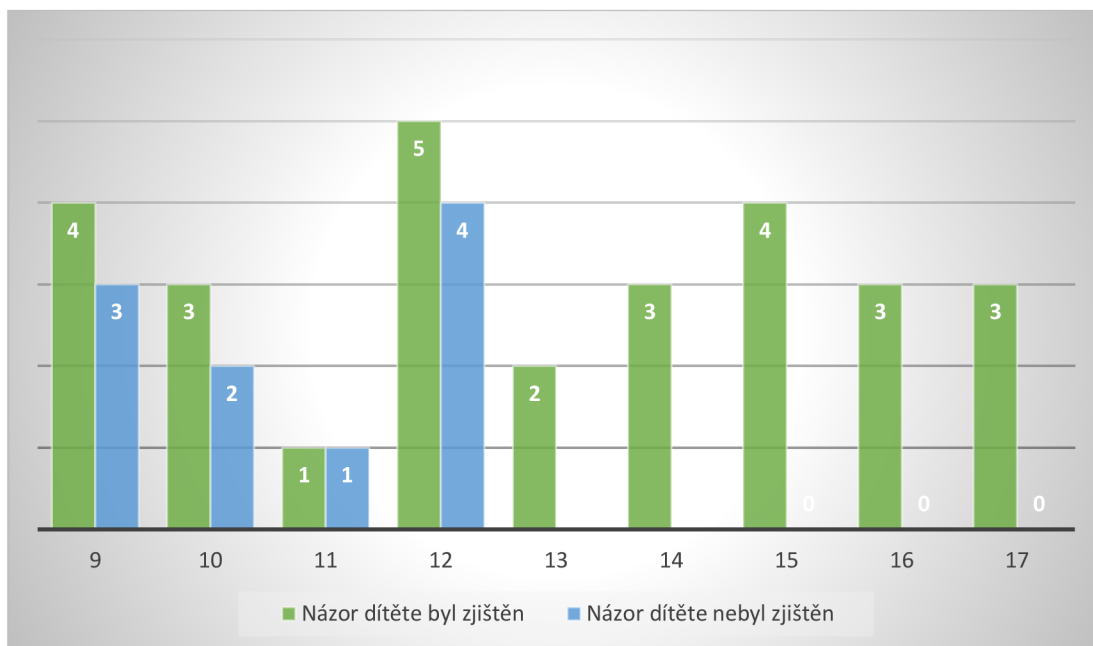
Tabulka č. 3: Rok 2019 – uvedení toho, zda byl či nebyl zjištěn názor dítěte.

Věk dítěte	Názor dítěte byl zjištěn (počet dětí)	Názor dítěte nebyl zjištěn (počet dětí)	Celkem dětí
9	4	3	7
10	3	2	5
11	1	1	2
12	5	4	9
13	2	0	2
14	3	0	3
15	4	0	4
16	3	0	3
17	3	0	3
Celkem	28	10	38

Graf č. 3 – Rok 2019 – uvedení toho, zda byl či nebyl zjištěn názor dítěte.

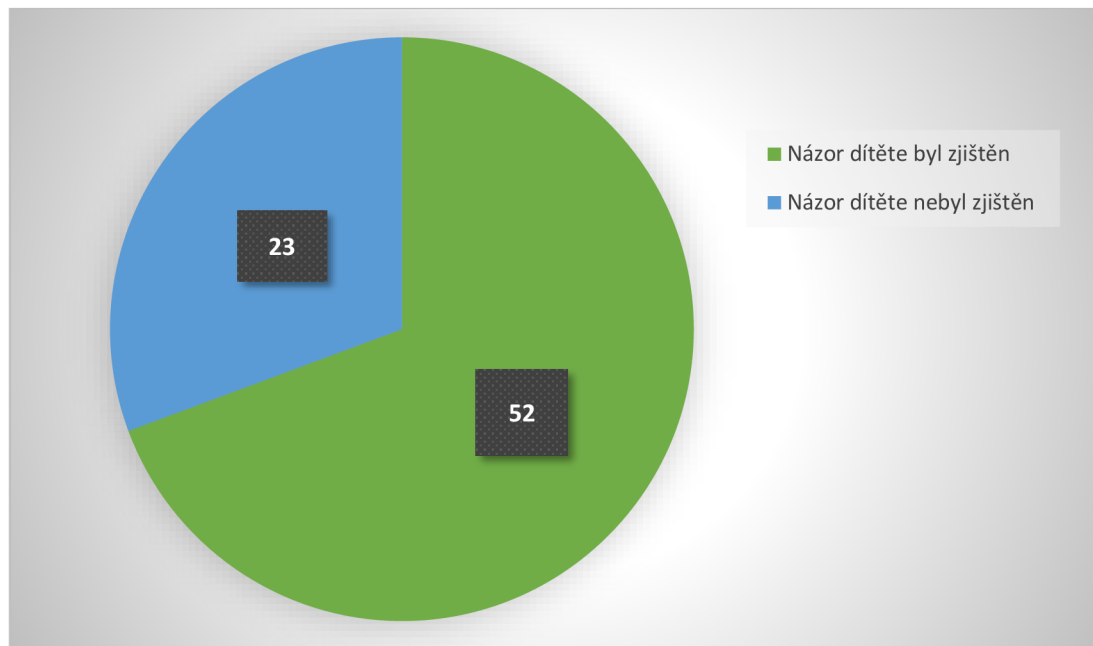
Graf č. 4: Rok 2019 – uvedení toho, zda byl či nebyl zjištěn názor dítěte s rozdělením dětí dle věku.

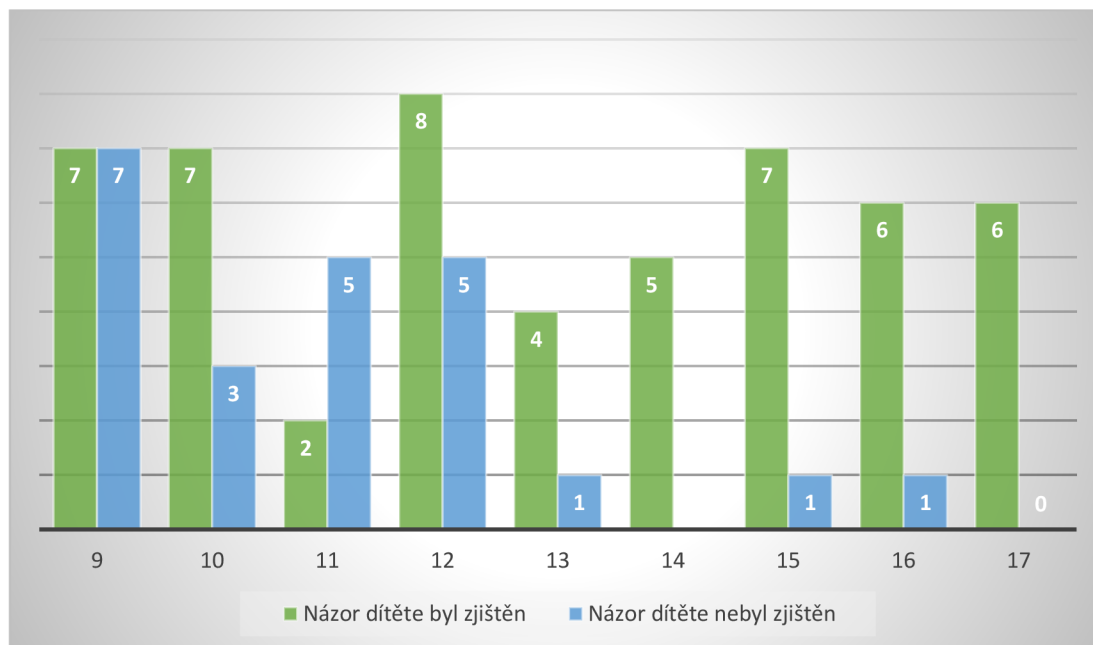
Tabulka č. 4: Souhrnně roky 2018 a 2019 – uvedení toho, zda byl či nebyl zjištěn názor dítěte.

Věk dítěte	Názor dítěte byl zjištěn (počet dětí)	Názor dítěte nebyl zjištěn (počet dětí)	Celkem dětí
9	7	7	14
10	7	3	10
11	2	5	7
12	8	5	13
13	4	1	5
14	5	0	5
15	7	1	8
16	6	1	7
17	6	0	6
Celkem	52	23	75

Graf č. 5 – Souhrnně roky 2018 a 2019 – uvedení toho, zda byl či nebyl zjištěn názor dítěte.

Graf č. 6: Souhrnně roky 2018 a 2019 – uvedení toho, zda byl či nebyl zjištěn názor dítěte s rozdělením dětí dle věku.

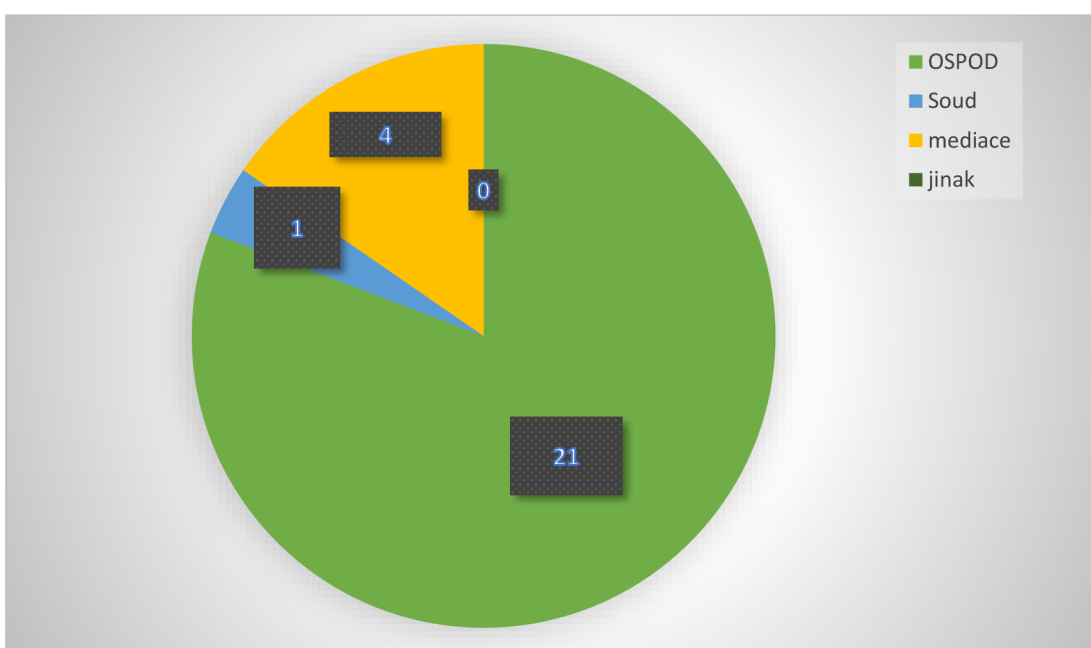
Výzkumná otázka č. 1: Pokud bylo stanovisko dítěte k projednávané věci zjištěno, kdo jej zjišťoval?

Pro zodpovězení výzkumné otázky č. 1 jsem ze sesbíraných dat vytvořila pro každý ze zkoumaných roků tabulku s přehledem toho, kdo názor dítěte zjišťoval. Stejně tabulky jsem sestavila také souhrnně za oba zkoumané roky. Tabulky jsem doplnila grafy.

Tabulka č. 3: Rok 2018 – uvedení toho, kdo zjišťoval názor dítěte.

věk dítěte	počet dětí	OSPOD	Soud	mediace	jinak
9	3	3	0	1	0
10	4	1	1	2	0
11	1	1	0	0	0
12	3	3	0	1	0
13	2	2	0	0	0
14	2	2	0	0	0
15	3	3	0	0	0
16	3	3	0	0	0
17	3	3	0	0	0
Celkem	24	21	1	4	0

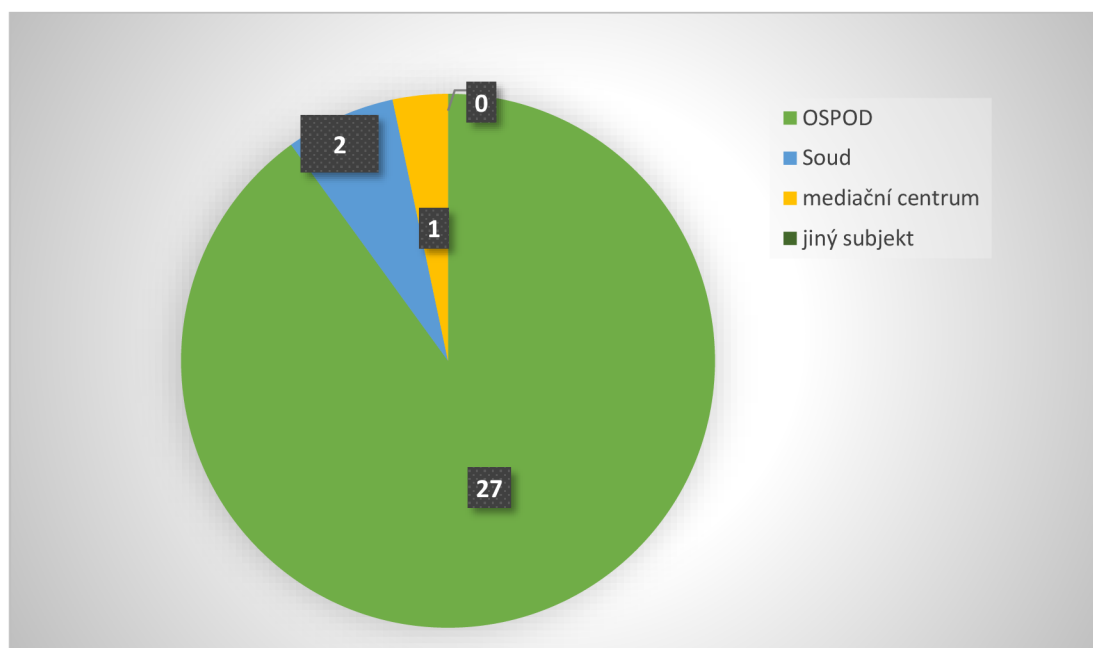
Graf č. 7: Rok 2018 – uvedení toho, kdo zjišťoval názor dítěte.

Tabulka č. 4: Rok 2019 – uvedení toho, kdo zjišťoval názor dítěte.

věk dítěte	počet dětí	OSPOD	Soud	mediace	jinak
9	4	4	1	1	0
10	3	3	0	0	0
11	1	1	0	0	0
12	5	5	0	0	0
13	2	2	0	0	0
14	3	3	0	0	0
15	4	3	1	0	0
16	3	3	0	0	0
17	3	3	0	0	0
Celkem	28	27	2	1	0

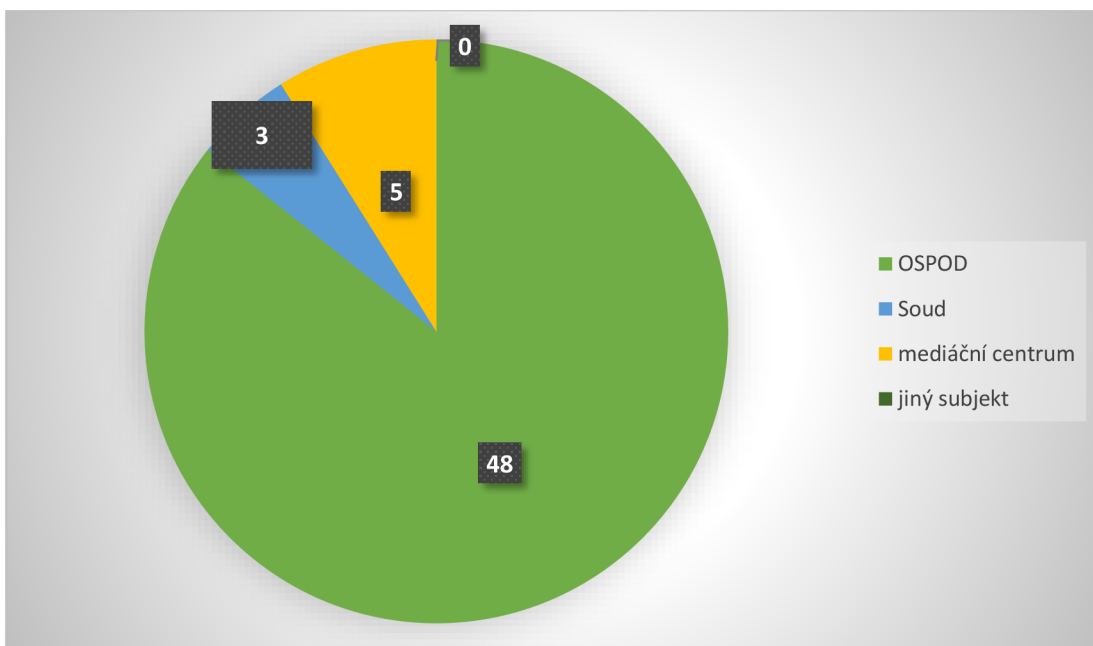
Graf č. 8: Rok 2019 – uvedení toho, kdo zjišťoval názor dítěte.

Tabulka č. 5: Souhrnně rok 2018 a 2019 – uvedení toho, kdo zjišťoval názor dítěte.

věk dítěte	počet dětí	OSPOD	Soud	mediace	jinak
9	7	7	1	2	0
10	7	4	1	2	0
11	2	2	0	0	0
12	8	8	0	1	0
13	4	4	0	0	0
14	5	5	0	0	0
15	7	6	1	0	0
16	6	6	0	0	0
17	6	6	0	0	0
Celkem	52	48	3	5	0

Graf č. 9: Souhrnně rok 2018 a 2019 – uvedení toho, kdo zjišťoval názor dítěte.

Závěr k výzkumné otázce č. 1:

V roce 2018 byl názor dítěte zjištěn u 24 dětí z 37 dětí. Názorů bylo zjištěno 26, protože u 2 dětí byl názor zjišťován 2 subjekty. V roce 2019 byl názor dítěte zjištěn u 28 dětí z 38 dětí a bylo zjištěno 30 názorů, protože u 1 dítěte byl názor zjišťován 3 subjekty. Celkem byl v roce 2018 a 2019 zjišťován názor u 52 dětí z celkového počtu 75 dětí a bylo zjištěno 56 názorů.

V roce 2018 byl zjištěn názor dítěte u 65% dětí, kterým bylo město Šternberk jmenováno opatrovníkem. V roce 2019 to bylo u 74 % dětí. V roce 2019 došlo ke zvýšení podílu dětí, u kterých byl zjišťován názor o 9 procentních bodů.

Názor dítěte byl jednoznačně nejčastěji zjišťován prostřednictvím OSPOD. V roce 2018 byl názor dítěte zjištěn prostřednictvím OSPOD ve 81% a v roce 2019 se podíl zvýšil na 90%. Souhrnně za oba roky byl názor dítěte zjištěn prostřednictvím OSPOD v 86% (vždy se jedná o podíl zjištěného počtu názorů prostřednictvím OSPOD ve vztahu k celkovému počtu zjištěných názorů).

Soud názor dítěte zjišťoval pouze u velmi malého množství dětí. V roce 2018 to bylo pouze u 1 dítěte, což činí 4% z celkového množství zjištěných názorů v tomto roce. Názor tohoto dítěte zjišťoval pouze soud. V roce 2019 to bylo u 2 dětí, což činí 7% z celkového množství zjištěných názorů v tomto roce. U jednoho dítěte zjišťoval názor pouze soud, u druhého zjišťoval soud názor spolu s mediačním centrem a OSPOD. Souhrnně za roky 2018 a 2019 byl názor dítěte zjištěn soudem u 3 dětí, jejichž opatrovníkem bylo jmenováno město Šternberk.

Dalším subjektem, který zjišťoval názor dítěte, bylo mediační centrum. V roce 2018 byl takto názor dítěte zjišťován u 4 dětí, což činí 15% z celkového množství zjištěných názorů. Názor mediační centrum zjišťovalo u dvou dětí spolu s OSPOD a u dvou dětí názor zjišťovalo pouze mediační centrum. V roce 2019 zjišťovalo mediační centrum názor u jednoho dítěte, což činí

3% z celkového množství zjištěných názorů. Mediační centrum v tomto případě zjišťovalo názor dítěte spolu s OSPOD a soudem.

Názor dítěte byl zjištěn ve sledovaném období u 69% dětí. Nejčastěji názor dítěte zjišťoval OSPOD (86% zjištěných názorů). Názor dítěte zjišťovalo také mediační centrum (9% zjištěných názorů) a soud (5% zjištěných názorů). Ve sledovaném období nebyl názor dítěte zjištěn jiným subjektem, než prostřednictvím OSPOD, mediačního centra nebo soudu. U 31% dětí nebyl názor nikým zjištěn.

Výzkumná otázka č. 2: Pokud stanovisko dítěte k projednávané věci zjištěné nebylo, z jakého to bylo důvodu?

Po sesbírání dat a vytvoření tabulky č. 1 jsem zjistila, že téměř u všech dětí, u kterých nebyl zjištěn jejich názor, je jako důvod uvedeno, že názor nebyl nikým zjišťován. Pouze u jednoho dítěte ve věku 9 let byla zaznamenána informace o tom, že dítě není schopno svůj názor sdělit z důvodu těžké mentální retardace. U žádného z dětí nebylo uvedeno, že by názor nebyl zjištěn z toho důvodu, že by názor dítě sdělit nechtělo. S ohledem na jednoznačné výsledky u této výzkumné otázky jsem netvořila tabulky ani grafy.

Závěr k výzkumné otázce č. 2: Názor dítěte nebyl v roce 2018 zjišťován u 13 dětí z celkového počtu 37 dětí (35%) a v roce 2019 nebyl názor zjišťován u 10 dětí z celkového počtu 38 dětí (26%). V roce 2018 nebyl názor dítěte zjišťován bez dalšího odůvodnění, např. toho, že by dítě svůj názor sdělit nechtělo. U jednoho dítěte bylo zaznamenáno, že dítě není schopno svůj názor sdělit z důvodu těžkého mentálního postižení.

5.8 Diskuse

Při zpracování empirické části práce jsem pracovala s údaji uvedenými ve spisových dokumentacích dětí vedených u orgánu sociálně-právní ochrany dětí na Městském úřadě ve Šternberku. Jedná se o údaje, které vychází z práce konkrétního pracoviště. Závěry tak nelze zobecňovat a není jisté, zda bych u jiného orgánu sociálně-právní ochrany dětí získala stejné informace. Je možné, že se praxe jednotlivých pracovišť liší, například dle nastavené spolupráce se soudy nebo s ohledem na metodické vedení konkrétního pracoviště.

Za důležitý fakt, který je nutný zohlednit při hodnocení výsledků, je velké pracovní zatížení sociálních pracovníků všech orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Již dlouhodobě se v odborných kruzích diskutuje o tom, zda je vhodné, aby orgány sociálně-právní ochrany dětí vykonávaly funkci kolizního opatrovníka. Orgány sociálně-právní ochrany dětí jsou zatížené rozsáhlou agendou práce s ohroženými dětmi, zejména s dětmi zanedbávanými. Časový prostor, který je třeba věnovat těmto dětem a jejich rodinám v rámci sanace rodiny a dalších opatření sociálně-právní ochrany dětí, je natolik velký, že může docházet k situacím, kdy na výkon kvalitního opatrovnictví dětí v soudních řízeních nezbývá tolik prostoru, kolik by si daná agenda „zasloužila“. Nicméně se domnívám, že se situace zlepšuje a že se participaci dětí v průběhu posledních cca 10 let věnuje u orgánů sociálně-právní ochrany dětí stále větší pozornost. Z profesních zkušeností si pamatuji dobu, kdy orgány sociálně-právní ochrany dětí byly zatíženy žádostmi soudů o provádění sociálních šetření v rodinách, které procházely rozvodem, ale jinak byly zcela funkční. Na rozhovory s dětmi a zjišťování jejich názorů zbývalo v tuto dobu ještě méně prostoru než v současné době.

Za další fakt, který je třeba zahrnout do diskuse je ten, že výzkum nezohledňuje to, zda byli rodiče na péči o dítě dohodnuti. Je možné, že u 31%

dětí, jejichž názor nebyl žádným subjektem zjišťován, to bylo z toho důvodu, že rodiče byli na péči o dítě dohodnuti, bez problémů spolu komunikovali a shodně sdělovali, že s dítětem o další péči hovořili a dítě s jejich dohodou souhlasí.

Domnívám se, že pro větší reprezentativnost výzkumu by bylo třeba do výzkumu zapojit více pracovišť orgánů sociálně-právní ochrany dětí, a to nejlépe z různých krajů v rámci České republiky.

ZÁVĚR

Svoji bakalářskou práci jsem věnovala otázce participace nezletilých dětí v soudních řízeních o péči. V teoretické části jsem pracovala s odbornou literaturou a dalšími odbornými zdroji. Popsala jsem výchozí pojmy, jako je rodina, rozvod, participační práva dětí, nejlepší zájem dítěte, představila jsem systém opatrovnického soudnictví v České republice včetně popisu forem péče, o kterých může soud rozhodnout a včetně popisu rolí subjektů, které se nejčastěji v opatrovnickém soudním řízení vyskytují. Domnívám se, že teoretická část práce splnila svůj účel a stala se podkladem pro část empirickou.

V empirické části práce jsem zrealizovala výzkum na konkrétním pracovišti orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Odpověděla jsem na dvě výzkumné otázky. Domnívám se, že bylo dosaženo cíle práce, kterým je zjistit, jakým způsobem soudy, orgány sociálně-právní ochrany dětí z pozice opatrovníka dítěte a další organizace, které jsou do procesu zapojené, usilují o dodržení práva dítěte na participaci v řízení, které se ho přímo dotýká. Zjistila jsem na konkrétním pracovišti, zda je zjišťován názor dítěte a kdo tento názor zjišťuje. Jak vyplynulo z diskuse k empirické části práce, výsledky výzkumného šetření není možné zobecnit. Nicméně i tak se domnívám, že bakalářská práce může být pro orgány sociálně-právní ochrany dětí podkladem při zvažování míry participace nezletilých dětí nebo může být podkladem pro zaučování nových pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí.

Závěrem bych ráda uvedla, že dle mého názoru se mi podařilo získat dostatek informací o tématu bakalářské práce a dostatek podkladů pro výzkumné šetření a naplnit tak stanovený cíl bakalářské práce.

Seznam zdrojů:

Behr, T. (2018). Procesní odklony a dokazování. *Právo a rodina*, 20(11), 6-9

Brzobohatý, R., Cirbusová, M., & Rogalewiczová, R. (2015). *Interdisciplinární spolupráce v nejlepším zájmu dítěte: metodické doporučení pro řešení rodičovských konfliktů nejen s mezinárodním prvkem*. Tribun EU.

Brzobohatý, R. (2015, 17. září). Zájem dítěte v soudní praxi. Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, Brno, dostupné z: [Zajem ditete v soudni praxi.pdf \(umpod.cz\)](http://umpod.cz/Zajem_ditete_v_soudni_praxi.pdf)

Český statistický úřad, (2021). Demografická ročenka správních obvodů obcí s rozšířenou působností – 2021-2020. Citováno 22. října 2022. Dostupné z: [SO ORP - Olomoucký kraj | ČSÚ \(czso.cz\)](http://czso.cz)

Český statistický úřad, (2021). Statistická ročenka České republiky – 2021. Citováno 22. října 2022. Dostupné z: [4. OBYVATELSTVO | ČSÚ \(czso.cz\)](http://czso.cz)

Hartl, P., & Hartlová, H. (2009). *Psychologický slovník*. Portál.

Hrušáková, M., Králíčková, Z., & Westphalová, L. (2014). *Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655-975) : komentář*. C.H. Beck.

Kovářová, D. (2015). *Participační práva dětí*. *Rodinné listy*, 4(9), 1-2

Kovářová, D. (2018). *Zájem dítěte je vždy to, co chci já*. *Právo a rodina*, 20(11), 1-6

Luňáčková, O. (2018). *Názor dítěte z pohledu účastníka soudního řízení v opatrovnické věci*. *Právo a rodina*, 20(8), 1

Matoušek, O. (2008). *Slovník sociální práce* (Vyd. 2., přeprac). Portál.

Matoušek, O. (2015). *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Portál.

Mertin, V. (2015). *Ze zkušeností dětského psychologa*. Wolters Kluwer.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. (2016). *Úmluva o právech dítěte a související dokumenty*.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, (2022). Kolizní opatrovnictví – základní rámec. Citováno 14. února 2022. Dostupné z: [0d1a977a-0fe5-2f0d-e18b-6f31666e0513 \(mpsv.cz\)](https://0d1a977a-0fe5-2f0d-e18b-6f31666e0513.mpsv.cz)

Ministerstvo spravedlnosti České republiky, (2021). České soudnictví 2020: Výroční statistická zpráva. Citováno 22. října 2021. Dostupné z: [Microsoft Word - Ceske soudnictvi 2020 \(justice.cz\)](https://Microsoft Word - Ceske soudnictvi 2020 (justice.cz))

Minuchin, S. (2013). *Rodina a rodinná terapie* (přeložil David VICHNAR). Portál.

Poláková, L. (2018). Praxe Mediačního Centra Olomouc – zapojování dětí do mediace. *Právo a rodina*, 20(7), 8-14

Ptáček, R. (2019, 1. listopadu). Panelová odborná diskuse na téma „střídavá péče“. Justiční akademie, Praha, dostupné z: [PROGRAM. Panelová odborná diskuse na téma střídavá péče - PDF Stažení zdarma \(docplayer.cz\)](https://PROGRAM. Panelová odborná diskuse na téma střídavá péče - PDF Stažení zdarma (docplayer.cz))

Sobotková, I. (2007). *Psychologie rodiny* (2., přeprac. vyd). Portál.

Špaňhelová, I. (2010). *Dítě a rozvod rodičů*. Grada.

Ústavní soud České republiky, (2014). I. ÚS 2482/2013. Citováno 22. října 2021. Dostupné z: [NALUS: Vyhledávání rozhodnutí Ústavního soudu České republiky \(usoud.cz\)](https://NALUS: Vyhledávání rozhodnutí Ústavního soudu České republiky (usoud.cz))

Ústavní soud České republiky, (2021). II.ÚS 1338/20 ze dne 3. 3. 2021, citováno 9. března 2022. Dostupné z: [Karta a text dokumentu \(usoud.cz\)](https://usoud.cz)

Sdělení č. 104/1991 Sb. m. s., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte

Sdělení č. 54/2001 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí

Vyhláška č. 388/2002 Sb., vyhláška Ministerstva vnitra o stanovení správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem a správních obvodů obcí s rozšířenou působností, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 202/2012 Sb., zákon o mediaci a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Přehled sesbíraných dat dle záznamových listů

Tabulka č. 2: Rok 2018 – uvedení toho, zda byl či nebyl zjištěn názor dítěte.

Tabulka č. 3: Rok 2019 – uvedení toho, zda byl či nebyl zjištěn názor dítěte.

Tabulka č. 4: Rok 2019 – uvedení toho, kdo zjišťoval názor dítěte.

Tabulka č. 5: Souhrnně rok 2018 a 2019 – uvedení toho, kdo zjišťoval názor dítěte.

Seznam grafů

Graf č. 1 – Rok 2018 – uvedení toho, zda byl či nebyl zjištěn názor dítěte.

Graf č. 2: Rok 2018 – uvedení toho, zda byl či nebyl zjištěn názor dítěte s rozdělením dětí dle věku.

Graf č. 3 – Rok 2019 – uvedení toho, zda byl či nebyl zjištěn názor dítěte.

Graf č. 4: Rok 2019 – uvedení toho, zda byl či nebyl zjištěn názor dítěte s rozdělením dětí dle věku.

Graf č. 5 – Souhrnně roky 2018 a 2019 – uvedení toho, zda byl či nebyl zjištěn názor dítěte.

Graf č. 6: Souhrnně roky 2018 a 2019 – uvedení toho, zda byl či nebyl zjištěn názor dítěte s rozdělením dětí dle věku.

Graf č. 7: Rok 2018 – uvedení toho, kdo zjišťoval názor dítěte.

Graf č. 8: Rok 2019 – uvedení toho, kdo zjišťoval názor dítěte.

Graf č. 9: Souhrnně rok 2018 a 2019 – uvedení toho, kdo zjišťoval názor dítěte.

Příloha č. 1 – Souhlas s provedením výzkumu

Město Šternberk
Městský úřad Šternberk
Odbor sociálních věcí
Horní náměstí 16
785 01 Šternberk

Ivana Krejčová, DiS

785 01 Šternberk

Č

Vyřizuje: Jitka Zajacová

Datum: 7. ledna 2022

Udělení souhlasu

Udělujeme tímto souhlas paní Ivaně Krejčové, DiS., studentce oboru sociální práce na Filozofické fakultě UP v Olomouci k provedení výzkumu na pracovišti Městského úřadu Šternberk, oddělení sociálně-právní ochrany dětí, Horní nám. 78/16, Šternberk.

Výzkum bude probíhat v lednu 2022 za účelem vypracování bakalářské práce na téma "*Participace nezletilých dětí v soudních řízeních o péči*". Studentka je povinna zachovávat mlčenlivost o osobních údajích zkoumaných klientů a veškeré údaje zpracovávat v anonymní formě. Bude dodržovat postup v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

S pozdravem,

Ing. Jitka Zajacová
vedoucí odboru

MĚSTO ŠTERNBERK

-6-

tel.: +420 585 085 527
e-mail: zajacova@sternberk.cz
www.sternberk.eu

Příloha č. 2 – Záznamový list

Věk dítěte	
Byl zjištěn názor dítěte? ANO - NE	
Ano – kdo jej zjistil	Ne – z jakého důvodu
1. Soud 2. OSPOD 3. Zjištěn v rámci mediace 4. Zjištěn psychologem v rámci návštěvy rodinné poradny 5. Jiným subjektem: Jakým:	1. Dítě nebylo žádným ze subjektů na názor dotázáno. 2. Dítě bylo dotázáno některým ze subjektů, ale nechtělo svůj názor sdělit (uvést, kterým subjektem bylo dotázáno). 3. Dítě nebylo schopno sdělit svůj názor. Uvést důvod. 4. Jiný důvod. Uvést důvod.